

Михайло Велигорський

Наші лічнічі рослини

Практичний підручник для кожного.

Михайло Велигорський

Наші лічнічі рослини

Практичний підручник для пізнавання,
збирання і сушення лічних рослин
для продажі і домашнього лічення.

З ілюстраціями, описами, народніми
назвами, календарем збирання і додатком
про трійливі рослини.

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ГОВЕРЛЯ"
НЮ ЙОРК · ЗДА
1962

ВСТУПНЕ

Перше видання цієї книжки появилось було в Ужгороді, 1938 р.

Перевідаємо її та даємо в руки українського читача для використання цих скарбів, що криються в лічних ростилах і є конечно потрібні для людського здоров'я.

Багато з тих лічних зел можна буде отримати в "ГОВЕРЛІ" в Нью Йорку.

Ця книжка, побіч книжки "ЛІКИ ПІД НОГАМИ Д-ра Юрія Липи, — творитиме взаємне доповнення для кожного любителя природного лівання зелами. Дасти нам усім, Боже!

За В-во "ГОВЕРЛІ":

Д-р М. Сидор-Чарторийський

Copyright 1962.

by

Howerla — Ukrainian Book Store

Вступне слово.

Вже від прадавна знали люди, що в багатьох рослинах є скрита лічнича сила і лічили ними хорих людей. Та ще більше: деяким рослинам приписували чародійну силу й оповивали їх різними повірями й легендами. Много рослин ще й нині є засобом в руках чародійниць і знахарок. Рослинами відбирають відьми коровам молоко, ворожки приєднують любистком дівчині любчика, много людей вірять, що свячений чеснок охороняє чоловіка перед нечистими духами, а тернина худобу перед відьмами, що росвник (розхідник) на дахах хат хоронить від грому й огню, цвіт папороти приносить щастя і багатство і ін. Вірили, що рослини мають свій день і годину, коли можна їх збирати, приміром деякі лиш на св. Івана, а деякі лиш при повні місяця. Але це все лиш повіря, які заховалися до нині з дуже давніх часів, коли наші предки не мали ще того погляду на природні закони, який мають люди тепер, і через те всякі явища приписували надприродним силам. Та одно є певне, що найприроднішими ліками були від прадавна, є і будуть лічничі рослини, які людський організм легко приймає, і коли вони хорому допоможуть, то не мають іншого шкідливого впливу на його організм, як прим. деякі штучні (мінеральні) ліки.

Природне лічення і т. зв. шкільна медицина поступають при ліченню ціля ріжних метод. Медицина склонюється до целюлярної (клітинної) патології і заступає погляд, що початок недуги знахо-

диться в клітинах і лічить недугу чужими штучними матеріями. Природне лічення уважає за головну причину внутрішніх недуг зіпсуття соків (гомуральна патологія) і старається, зіпсовані матерії, переміною зліпшити, тому хорого лічить так, що старається побудити його охоронні сили і після його стану піддержувати.

На кожну недугу дала нам мати-природа ліchnичу рослину неначе співчувалаби з хорими людьми. Природа є найбільшою, вічно відчиненою і майже безплатною аптекою людства. Треба лиш знати, яка рослина і на яку недугу помагає. Але найважливішою річчю при цім є пізнання недуги. Хто хоче уживати до лічення ліchnичих рослин, мусить отже насамперед пересвідчитися про рід недуги (хвороби). Треба вистерігатися того, щоби хтось сам робив діагнозу своєї хвороби, бо до того є покликані лікарі. Часто недуга, на погляд незначна, може бути початком якоїсь тяжкої хвороби, а до того є ще много й таких хвороб, що не даютьсявилічити лише самими ліchnичими рослинами. Мусимо отже ясно собі сказати, що само-уживання ліchnичих рослин не може ніколи заступити лікаря, тому що окремі ліchnичих рослин, на виздоровлення хорого, мають ще вплив і дієта, вода, воздух, світло, спокій або рух, окруження, масажі, електричність, магнетизм, різні душевні впливи і тд., а про це все може радити лиш лікар.

Але хоча люди від прадавна знають вже вагу ліchnичих рослин, то аж тепер, коли господарська криза захопила людство, клич: »поворот до природи« показав знов людям, що лічливчі рослини є не лиш найдешевшим, але також найбезпечнішим ліком майже проти всіх недуг. Поворот до природи зачав освідчуватися і в лікарській практиці. Днесь стрічаємося вже і в аптеках з цілим рядом різних

ростинних ліків і мішанин лічних зіль проти всяких недуг.

Ніколи давніше не треба було стільки дешевих средств для охорони здоровля як тепер.

Крім того, лічнічі рослини є важним господарським і соціяльним чинником. Збиранням лічних рослин для продажу можуть поліпшити свій матеріяльний стан поодинокі люди й цілі села. Треба лише знати, які рослини, коли і як збирати і як сушити, щоби були пригідні для продажу. В нашій державі є вже много великих фірм, які скуповують майже всі лічнічі рослини і у всякій кількості. Збирання лічних рослин для продажу може дати добрий зарібок безробітним людям, інвалідам, старим людям нездібним до праці і шкільній молоді.

Коли хочемо використати лічнічі рослини для свого добра, то мусимо мати їх дома все під рукою і в літі і в зимі.

Липча, 1937.

Автор.

Про збирання, сушення і переховування лічних рoстин.

Хто хоче збирати лічні рoстини чи то для продажу, чи для свого власного уживання, мусить запам'ятати собі слідує: :

Збирати можна лише такі рoстини, про які знаємо, що вони є напевно ті самі рoстини, що їх хочемо мати. Після самої назви якоїсь рoстини не можемо ще знати, чи то якраз та сама рoстина, що хочемо її збирати, бо в книжці вона може мати іншу назву як люди її називають, а до того ще не раз якась рoстина має в однім селі іншу назву, як у другім. Хто не знає напевно якоїсь рoстини, хай запитається такого чоловіка, котрий її знає — прим. учителя, священника, аптекаря, бо інакше може назбирати рoстин безцінних або трійливих.

Далі треба ще знати, що кожна лічна рoстина, не в кожнім часі має у всіх своїх частинах лічничу силу, і тому лічні рoстини мусять бути збирані «в свій час». В іншій часі мають лічничу силу, прим. цвіти, в іншій — листя або ціла рoстина, а в ще іншій часі корінь, кора, овочі і т. д.

Загальні правила тут такі :

коріння і корняки (бульби) збирається пізньої осені, або вчасно весною тоді, коли рoстина відпочиває,

цвіти збираються тоді, коли є вони в повнім розцвіті, лише сильно пахучі цвіти і цілі рoстини треба збирати, поки ще зачнуть цвісти, бо тоді мають найбільше пахучих складників.

листя збирається тоді, коли рoстина зачинає цвісти,

овочі (плоди, насіння) аж, тоді як цілком дозріють.

Щоби кожний збирач міг знати в яким часі, то є в якій порі року яку рослину і які часті з неї треба збирати, уміщую в сій книжці витяг з Календаря збирання лічних рослин, виданого для нашої республіки Центральною Комісією для збирання лічних рослин при Міністерстві здоров'я і тілесного виховання в Празі.

При збиранню, сушенню і переховуванню лічних рослин, чи то для продажі, чи для свого власного вжитку треба запам'ятати собі слідуєчі правила і точно після них поступати:

1. збирати можна лиш такі рослини, які напевно знаєте,
2. збирати треба лиш в такий час як показано в календарі для збирання лічних рослин,
3. збирати лише здорові рослини і лише тільки, кілька ми годні зараз усушити,
4. збирати лиш за сухого і погідного часу, коли рослина не є вогка або мокра. Не вільно збирати за дощу або зараз по дощі і тоді, коли на рослині є ще роса, значить дуже рано, або під вечір.
5. свіжі квіти не вільно в більшій кількості накласти на себе, до кошів, або у міхи, а вже ніколи не вільно здушувати, бо інакше заплянуть і при сушенню почорніють,
6. по зриванню треба негайно занести їх на те місце, де мають сушитися,
7. сушити найліпше на простертих веретах, лісках, або папері в сухім, не горячим і не дуже холодним місци, найліпше на подах або в стодолах, де добре провіває вітрець, або у невеликих вязанках (снопках) під стріхою. Ніколи не вільно сушити на землі, або на сильнім сонці і в душних гарячих місцях коло печі. Розстелювати треба тонкою верствою і при сушенню треба часто обертати.

8. рослини мусять схнути скоро (з середньою скорістю), бо інакше можуть спаритися, спліснити, зчорніти, або і стратити запах, а через те і ціну при продажу.
9. сушити треба так довго, доки не наступить цілковита страта вогкості і висушена рослина не стає зовсім крихка так, що при зігненню ломиться, або при потертю кришиться. По висушенню (ціла рослина, цвіт, листя, кора) має по можності заховати первістну свою барву і вигляд, бо лише так засушена має велику ціну,
10. підземні часті рослин (корінь, корняк) треба докладно очистити від глини, або болота, сполокати скоро водою (не сміють мокнути у воді), розрізати на повздож і сушити після тих самих правил як і цвіти, листя або цілі рослини. Грубі коріння або корняки треба нанизувати на мотузи і сушити завішені при всестороннім доступі воздуха,
11. висушені рослини треба посікти або роздробити (покришити,) лиш цвіти треба лишити цілі і переховувати в паперових мішочках. Не вільно сильно здушувати. Мішочок треба на кількох місцях продіравити голкою, аби воздух мав доступ до них. Сильно пахучі рослини треба переховувати в добре замкочених коробках, або в скляних і бляшаних посудинах, аби не вивітрили. Кожну рослину треба переховувати окремо і написати на упакованню, яка там рослина схована і на що помагає. *Сушені рослини не можна переховувати довше як 1. рік, бо потому вони тратять лічничу силу,*
12. при збиранню лічних рослин треба уважати найбільше на те, щоби трійливі рослини, коли їх збирається для продажу, були збирані і су-

шені зовсім окремо від лічних рoстин, бо найменша помилки (заміна), при великій подібності трійливих рoстин з лічними рoстинами, моглаби спричинити страшні наслідки, то є тяжке затрoснення, а навіть і смерть.

Ще на одну річ треба звернути велику увагу. При збиранню лічних рoстин треба шанувати природу і її природну красу. Збирати рoстини можна лиш в лісах, на краях піль і лук, щоби не нищити засівів і не толочити сіножатий і пасовиськ, які мають важне господарське значіння.

При збиранню треба зривати лише ту частину рoстини, яка нам потрібна, а не нищити цілої рoщини. Не треба отже зривати цілої рoщини, коли з неї уживається, прим. лише самого листя, цвітів або плодів. Ніколи не вільно ломити цілі галузі з дерев задля їх пвіту або листя. Коли в лічництві уживається цілої рoщини, то не треба її виривати з корінем, лиш старанно зрізати попри землю, щоби корінь остав ненарушений. При збиранню мусить збирач памятати і на пізніший час. Повинен старатися, щоби лічна рoстина, ростуча на якімсь місці, могла там удержатися і на дальші літа, а не була в нерозумний спосіб зовсім вигублена, тому все повинен лишити на тім місці кілька здорових рoстин для розмноження.

Про уживання лічних рoстин в домашнім ліченню.

В домашнім ліченню можна уживати лічних рoстин у різних видах, як: відвар, напар (чай), водний настій, сік, сіруп, порошки, кульочки, масть, спіртова наливка (тінктура), плястр и лічний олій, лічне вино, обклади, клістири, ароматичні купелі, і т. д.

При споряджуванні ліків з лічничих рослин треба заховувати якнайбільшу чистоту. Треба перш за все уважати, щоби перед тим нігті на руках були обрізані і руки добре обмиті милом. Посудина, в якій мається приправити лік, мусить бути чисто помита і суха, так само і товчок, що ним товчемо рослину і платок (або прилад) до видушування і проціджування соку мусять бути дуже чисті. Найліпше уживати порцелянового начиння, а ніколи не вільно уживати металевих, мідяних, олов'яних або інших подібних посудин і приладів, бо можуть спричинити затроєння. Ростина, якої уживається на вибір ліку, не сміє бути запорошена, або занечищена болотом, особливо тоді, коли уживаємо її у свіжому стані, прим, на виріб соку. Всяка нечистота, що дістанеться до ліку, чи то з рук, чи з посудини, чи з самої таки рослини, може спричинити якусь нову хворобу.

Вивар приготавлиється довшим варенням лічних рослин в киплячій воді так, щоби всі лічничі складники кипляча вода з них витягнула.

Відвар (чай) робиться так, що покришену або посічену ліничу рослину вкидається до киплячої води, около 5 минут вариться, а потім лишається, щоби вода натягнула. Відвар з твердих частин рослин треба довше варити, деколи і півгодини. Коли робимо відвар з мішаних рослин, тоб-то з твердих частин і м'яких (цвіту, листя), то тверді частини треба дати наперед до води і ogrівати так довго, аж вода закипить, а тоді лише вкинути цвіт або листя, щоби кілька минут кипіли, а потім відставити, щоби вода натягла.

Напар (чай) з м'яких частин рослин, прим. з цвіту і листя, робиться ще й так, що поллиємо їх киплячою водою і прикриті лишаємо коло 5 минут, аби вода натягла, а потім процідимо.

Не добре є лишати ліничу рослину довго в

гарячій воді, бо то напарові шкодить.

Бивар і відвар, як не є інакше приписано, робиться з 100 частей води і з 10 частей лічничої рослини. Не вільно робити сильніший.

Водний настій робиться в тій цілі, щоби добути з рослини пахучі складники (ароматичні олії). В тій цілі рослину (дрог) заливається студеною або літною водою і лишається, аби так стояло 12 до 24 години.

Сік можна приготувати лише із свіжих, незів'ялих рослин (з цілих рослин, цвітів, листя, коріння). Рослину треба перед тим сполокати скоро водою, потовкти, видусити сік чистим платком, або дерев'яною прасою і через чисте полотенце або через фільтраційний папір перецідити. При цій праці не вільно ніколи уживати залізних, мідяних і олов'яних приладь. Видушений сок скоро псується, тому треба його негайно ужити. Уживати можна його змішаним з медом, або подавати хорому зі стравою.

Сироп. До приготованого, повищим способом, соку додається цукру або меду і вариться так довго, доки вся вода не випарує і учиниться сироп. Переховується в затканих фляшках.

Порошки. Суху рослину, дрібно посічену, розтирається на порошок, пересівається через дуже густе сито і переховується в добре замкнених посудинах. Розтирати рослину найліпше в порцелянових посудинах і порцеляновим товчком. Спеціальні такі посудини з порцеляновими товчками можна набути в кожній дрогерії. Можна їх уживати також до товчення свіжих рослин в цілі добуття соку тому, що вони не розбіються.

Порошок можна уживати з напійками, або подавати зі стравою або вживати на виріб кульочок або мастий.

Кульочки (пілюлі). Мілко потовчений порошок заміситься з медом на дуже густе тісто, роздро-

бється на маленькі дрібки, які викачається на круглі кульочки на чистім кружочку, посипанім порошком з пядича, або пилком з соснових цвітів.

Масть. Мілко потовчений порошок дається до порцелянової посудини і третється з витопленим несоленим салом, аж доки добре не перемішається. Потім вариться за безнастанного мішання приблизно 1 годину і додається ще трошки правдивого жовтого пчолиного воску і кілька капок винного оцту, щераз добре вимішається й лишається, щоби вистигла. Переховується в порцелянових посудинах.

Спиртова наливка (тинктура) є найзвичайнішим способом концентрації лічних складників, замкнених в ростинах. Тинктуру робиться так, що свіжу рослину вкинеться до сильного (звичайно 40 %-го) спирту і в добре закоркованій фляшці ставиться в тепле місце 4—8 днів, а фляшкою час від часу сильно потрясається. Потім спиртус зливається, перецідиться через чистий густий платочок, або фільтраційний папір. В добре закоркованій фляшці може стояти і кілька років.

Тинктуру заживається з водою або на цукрі — 3 до 10 капок.

Плястри. До потовченої на порошок, або утертої на густій терці рослини насіння гірчиці, паприки, хрину і ін. додається житньої муки і добре вимішується на рідке тісто. Тим тістом намащується чистий льняний платок і прикладається на болюче місце.

Лічний олій. До чистого й доброго оливкового або мігдалевого олію вкинеться посічену на дрібно рослину і лишиться, щоби так кілька днів постояла. Потім олій сцідиться і у фляшці переховується. Треба дуже уважати, щоби олій не стух.

Лічне вино. До доброго червоного вина додається посіченої на дрібно лічної рослини і лишається там, щоби кілька днів натягало, а потім

згіджується.

Обклади. Чисте льняне полотно намочується у відварі відповідної лічникої рослини і прикладається до хорошого місця три до чотири рази денно. Зверху треба ще обв'язати сухим, чистим ручником, або флянелею.

Для обкладів можна уживати також потовчених свіжих рослин.

Клістири. Теплого відвару (около 30 °C) для дорослого чоловіка пів до тричверти літра, для дітей одну восьмину літра вливається ірригатором до кишок. Хорий мусить при тім лежати на правім боці, і по клістирі мусить ще так лежати 10—30 минут. Ірригатор можна купити в кожній аптеці й дрогерії.

Купелі. До кількох літрів води додається около пів до 1 кг відповідної лічникої рослини і вариться. Теплий відвар разом з тими рослинами, що в нім варилися, вливається до приготованої купелі.

Про збирання, сушення і переховування трійливих рослин.

Много трійливих рослин служить на виріб різних аптечних середників і ліків, тому можна їх також продавати і добре на них заробляти. Але хто хотівби займатися збиранням трійливих рослин і таких рослин, які мають примінення в лікарстві, але не є дуже грієтивні — мусить наперед до того приготувитися і дуже обережно при тім поступати, щоб не наразити себе, або свою родину, головню дітей на велику небезпеку.

До збирання трійливих рослин не вільно ніколи посилати дітей. В інтересі власної безпеч-

ности не вільно підчас збирання трійливих ростин їсти, курити, протирати очі, дотикати руками уст і т. д. По скінченні праці з трійливими рослинами, доки приступиться до їжі, або курення, треба наперед чисто обмити руки.

Дуже небезпечно булоби також переховувати трійливі рослини дома і дома їх сушити, особливо там де є діти, або приходять чужі люди, або малаби до них доступ худоба, бо при сушенню деяких трійливих рослин і пара (випар, запах), який виходить з них, може отруїти чоловіка, а навіть може спричинити смерть. Тому такі трійливі рослини не є дозволено сушити й переховувати в хаті, стайні або в stodolі, де заходять люди і малі діти, лиш у віддалених місцях і таких, що до них ніхто, окрім самого збирача, не має доступу, то значить у замкнених місцях.

Кожний, хто хоче збирати трійливі рослини для продажу, нехай перед тим добре розвідається в аптеці, дрогерії, або прямо у фірми чи таких рослин потребує і чи сейчас по висушенню перебере від його.

До дуже трійливих і їдких рослин, які є уміщені в календарі, виданім центральною комісією для збирання лічних рослин при міністерстві здоров'я і тілесного виховання в Празі, належать:

Корінь і листя вовчої ягоди, насіння пізньоцвіта осіннього, кора вовчичця, листя дурмана, листя наперстника червоного, листя німичі чорної (зубника) і приспир багриголовок (матка в житнім колосі).

Докладний опис сих трійливих рослин знаходиться в окремім відділі на кінці сеї книжки і там подані також ліки (антидоти) проти отруєння ними...

Календар збирання лічних рoстин.

(Подано за календарем, виданим центральною комісією для збирання лічних рoстин при міністерстві здоров'я і тілесного виховання в Празі).

В календарі подано, в котрім місяці які часті лічної рoстини треба збирати, щоби могли бути ужиті на виріб аптечних ліків, а тим самим і для продажу або для домашнього лічення.

Чсл. фірми купують лиш ті рoстини, або їх часті, які є уміщені в цім календарі.

Числа коло назв рoстин означають місяці, в котрих треба відповідну часть тої рoстини збирати: 1 = січень, 2 = лютий, 3 = березень, 4 = квітень, 5 = травень (май), 6 = червень, 7 = липень, 8 — серпень, 9 = вересень, 10 = жовтень, 11 = листопад, 12 = грудень. + означає, що рoстина є трійлива; ц. р. означає, що збирати треба цілу рoстину.

Арніка, цвіт: 6, 7, 8; лист: 5, 6; ц. р.: 5, 6, 7; корняк: 3, 4, 8, 9, 10.

Афіна, листя: 8, 9; овочі: 7, 8.

Бабка, ц. р.: 5, 6, 7, 8.

Береза, листя: 4, 5, 6.

Бзина, цвіт: 6, 7; овочі: 8.

Бібник трилистник, листя: 5, 6.

+ *Вовча ягода*, листя: 6, 7, 8; корінь: 9, 10.

+ *Вовчинець*, кора: 2, 3.

Гірчиця, насіння: 7, 8.

Гордовля лікарська, листя: 6, 7; корінь: 3, 4, 10, 11.

Дрясен, ц. р.: 7, 8, 9.

Дуб, кора: 3, 4; жолудь: 10, 11.

+ *Дурман*, листя: 6, 7, 8, 9.

Дягиль, корінь: 3, 4, 9, 10,

Кривавник, цвіт: 6, 7, 8, 9; ц. р.: 6, 7, 8, 9.

Крушина, корн: 3, 4.

Липа, цвіт: 6, 7.

Материнка, ц. р.: 6, 7, 8.

Медунка біла, цвіт: 5, 6, 7, 8.

Мятка, листя: 7, 8; ц. р.: 7, 8.

+ *Наперстник червоний, листя: 6, 7, 8.*

+ *Німиця чорна, листя: 6, 7.*

Одолян лікарський, корінь: 9, 10.

Омела біла, гілочки: 1, 2, 11, 12.

Папороть, корняк: 7, 8, 9, 10.

Петрушка, корінь: 3, 4.

Підбіль, листя: 5, 6.

Полин, ц. р.: 6, 7, 8.

+ *Пізноцвіт осінній, насіння: 5, 6.*

+ *Приспир багряноловок: 7.*

Пядич, порошок (спори): 7, 8.

Росичка круїлолиста, ц. р.: 6, 7, 8.

Рум'янець, цвіт: 5, 6, 7, 8.

Свербиуз, плоди: 9, 10 і насіння.

Слиз лісовий, листя: 6, 7, 8; цвіт 7, 8, 9.

Татарське зілля, корняк: 3, 4, 10, 11.

Тернина, цвіт: 4, 5.

Фіалка трибарвна, ц. р.: 5, 6, 7, 8.

Хвощ, ц. р.: 6, 7, 8, 9.

Хрестовий корінь, ц. р.: 6, 7.

Центурія, ц. р.: 6, 7, 8.

Шалвія лікарська, листя: 5, 6.

Щемелина лікарська, ц. р.: 4, 5.

Ялівець, овочі: 9, 10. дерево: 2, 10.

Акація.

Акація, (*Acacia vera*).

Збирається з неї цвіт. Чай з цвіту дуже добрий прочищуючий засіб. Уживається його з успіхом при жолудкових корчах і при припізненій менструації (місцї) в жінок.

Арніка

(скусівник лікарський, скусівник гірський, *Arnica montana*).

Дивись табл. I., рис. 1.

Гірська рослина. Рoste в вищих гірських смугах на узбіччях гір, на полонинах і лісних полях. Било має просте, або ж 2 до 3 рази розгалужене, 30 до 50 см. високе, цвіти 4 до 8 см. широкі, оранжевої барви. Листки цілокраї, уложені в рожицю над самою землею, мають яйцевату форму. Било покрите железоватими волосками. Ціла рослина має в собі гіркий арніцин та етеричний олійок.

Збирається листя, цвіт і корінь або цілу рослину. Приготовляється з неї відвар, масть, порошок, медичинальне вино й спиртову наливку (тинктуру).

На отворені свіжі рани добре робити оклади з розрідженої арнікової тинктури, або лиш натирати нею, тому що від неї рани стягаються, зцілюються і без гноєння скоро гояться. Сильно розрідженою арніковою тинктурою добре натирати синяки від побиття й потовчені та звихнені місця. Розрідженої тинктури уживається з успіхом також при ревматизмі, натирається нею хорі місця. Відвар із арніки скріплює нерви, виділює піт і сечу, діє на прискорення обігу крові й помагає при червінці. В лікарстві уживалося її при параліжах мозку й апоплексії. При хрипці й при корчах жолудкових добре

зажити кілька крапель (5 до 10) арнікової тинктури на цукрі. При великій перевтомі відсвіжує купіль ніг у воді, до якої додано трохи арнікової тинктури. При запаленні легенів, при здутті жолудка й запаленні черевної оболони помагає відвар із цвіту арніки.

Але в усіх випадках можна вживати арніки лише в мірній кількості.

Афина

(яфина, чорниця, борівка, *Vaccinium myrtillus*).

Дивись табл. I., рис. 2.

Збирати треба листя, ягоди й корінь. Містить у собі цукор, вапняні солі й хіновий та гарбовинний kwas. Листя і ягоди вживається на відвар, і чай, плодів дається до горілок і вин, або їх сушиться. а з коріння робиться порошок.

Відвар із листя помагає при дизентерії (кривавій бігунці), при цукровій недугі (цукрівці), при виметах, корчах жолудкових і при ослабленні мочевих органів. Сушені ягоди є дуже добрим засобом проти бігунки. Порошок із коріння гоїть дике мясо. Сік із свіжого листя гоїть гнилизну уст, дике мясо, гниючі рани, лишаї й кропивку (висипку). Соком із афин, змішаним з водою добре полоскати горло при катарі горла й гортанки, і уста при запаленні ясен. При запаленні очей добре робити оклади з відвару афинового листя.

При дизентерії (червінці) найліпше давати хопрому вино або горілку, в якій були настояні афини.

Бабка довголиста

(припутник, дорожник, язички — *Plantago lanceolata*, б. круглолиста *P. major*).

Дивись табл. I., рис. 3.

Всім знана в нас рослина. Рoste всюди при дорогах, на полях, пасовиськах, сіножатах як сухих, так і вогких. Бабки є кілька родів: круглолиста, що її листки мають вигляд яйця, а подібна до неї бабка великолиста з дуже великими листками. Всі три роди лікувальні, але найбільшу лікувальну силу має бабка довголиста. Ціла рослина має в собі сіль, слизуватий угленодень ксилін, ензими інвертин і емульзин, алькалічні солі, сірку й гарбовину. Має солено гіркнй смак, холодить, висушує й стягає. Бабка є від давна найбільше знаний народній лік.

Розтерте свіже листя стягає й гоїть рани та запалені болячки, рани від попалення і роплячі лишай, і так само успокоює болі від укушення бджіл, ос, шершенів, комарів і ін. комах.

Сік або відвар з листя бабки лічить застарілі катарі і зафлегмлення грудей і жолудка, кашель, бігунку, ослаблення мочевого міхура, гемороїди та помагає при недокрів'ї і блідниці. Сильний вивар із листя лікує хвороби нирок і печінок і помагає при болях голови. Уживається його також при плюванні кровю. З насіння бабки вироблюється водичка, яка помагає при запаленні очей. Сік із листя бабки, впущений до вуха, успокоює біль у вусі. При болях зубів добре гризти корінь з бабки.

Проти перестуди і взагалі проти грудних недуг добре приготувати собі сироп, зварений з рівних частин меду і соку з бабки. Такий сироп дається добре переловувати.

Барвінок

(барвінок — Vincaminor).

Збирається листя в літі. Вивар з листя діє скріплююче, тому вживається його до полоскання уст при скорбуті (гнитті ясен).

Береза

(Betula alba)

Збирати треба весняні листки й скоро сушити. Білу кору має від камфороватої сполуки, званої бетулін. Відвар із листя є добрий мочегонний засіб, тому вживається його при водній пухлині, при хворобах мочевих органів, при ревматизмі, подагрі (гіхт) і проти глистів. При водній пухлині треба пити 3 рази на день по склянці. Полоскання уст відваром із листя є дуже добрий засіб проти скорбуту (гниття ясен). При корості (сверблячці) треба змивати тіло виваром із березового листя. Від окладів із свіжого листя потягаться ноги.

Березова вода, яка витікає на провесні з наверхчених беріз, є добрий лік проти недуг мочевих органів, особливо при болючім моченні, при гемороїдах (оході) і хворобах нирок.

Березова вода усуває також веснянки з лица і спричинює ріст волосся.

Бузина Чорна (бзина)

(бузина — Sambucus nigra).

Всім відома в нас ростина. Уживається з неї цвіт, листя, кора, ягоди й корінь.

Має в собі гарбовину, сірку, цукор, клиз, жилиці, валеріановий квас і бузиновий олійок.

Вивар із листя бузини є добрий протишлющувач засіб, очищає кров, а оклади з нього зменшують болі при різних болячках. Чай із цвіту так само чистить кров, а випитий перед сном спричинює почення і впливає заспокоююче, тому є це дуже добрий лік проти перестуди, при катарі грудей і носа, при кашлю й хрипці. При гарячці не вільно пити бузинового чаю. Вивар із цвіту, кори й корінців, або ягід є дуже добрий мочегонний засіб. Спідня кора (мязка) гоїть добре попалені або попарені місця. Добре також робити з неї оклади при запаленні очей і при рожі.

Вивар із кори й корінців лікує також хороби нирок. Пара з відвару листя й цвіту помагає при болях ух. Вивар із коріння бузини лікує водну пухлину і помагає проти отилости. Із цвіту звареного з несолимим салом робиться масть, яка гоїть болячки. Сушені ягоди помагають проти розвільнення. Відвар із ягід або повил з них чистять заживаючі органи. Одна кавова ложечка повил з бузинових ягід, розпушена у склянці води чистить кров, упорядковує жолудок і помагає при недугах нирок. Найліпше пити з молоком. Ягоди, заварені з медом, заживані по кавовій ложечці в склянці води, добре пити людям, які мусять багато сидіти і тим, що розумово прагнуть. Ароматичний оцет із цвіту зменшує гарячку, заспокоює болі голови та помагає проти безсонности.

Бібник трилистник

(жаб'ячі огірочки — *Menyanthes trifoliata*).

Див. табл. I., рис. 4.

Земноводна рослина. Находиться на мочарах, торфових луках, над ставами, в ровах, наповнених водою, і взагалі на дуже мокрих місцях. Має грубий підводний корінь, довгоспинникове гірке тріосте

листя і цвіт з рожевими білобородастими коронами, уложені в грозна. Збирати треба листя тоді, як ростина цвіте, а корняк вчасно на весні й пізно в осені. Ціла ростина має в собі гіркий глікозид меніантин, який легко розпускається в киплячій воді і в алкоголі (спирті).

Уживається як відвару, соку, водного настою, сиропу, порошку, свіжого соку і тинктури. Помагає при жолудкових недугах і чистить кров. Уживається його при жовтацці, при здутті і затвердженні жолудка, при хворобах печінки, перестуді, малярії (трясучці), водній пухлині, викидах шкірних і при скорбуті (гнитті ясен).

Васильок

(гайзуб васильчик, васильки — *Ocimum basilicum*.)

Усім znana городова ростина. Ціла ростина має в собі васильковий олійок, зложений із цінеолу, метильхавіколю і ліналоолу. Збирається ціла ростина...

Відвар із листя васильку уживається з успіхом до полоскання горла при кашлі, запаленні ясен і напухненні залоз. Мазь із порошку з листя гоїть грудні бородавки в жінок і потріскані губи. При запаленні вух добре впустити до вуха кілька крапель соку, видушеного з свіжого василькового листя. Катару носа можна позбутися тим способом, що вложиться до носа почятий свіжий, або нюхається потертий на порошок сухий листок.

Гірчиця

(біла — *Sinapis alba*, чорна — *Sinapis nigra*).

Всім znana ростина, подібна до редьки або ріпака. Насіння її подібне до насіння ріпака, але воно

в чорної гірчиці чорне, а в білої жовтаве. Росте всюди по полях. Насіння має дуже гострий, сильно пекучий смак. Уживається насіння головню з чорної гірчиці. У нас сіють її подекуди для продажу. Насіння обох родів гірчиці має в собі різні глікозиди, зложені, крім угля, водня та кисня, ще й з сірки та з азоту, які під впливом ензиму міросину й води розщиплюються в цукри й різні сіркові сполуки, головню в проникливо і сильно пахучий сульфокіанід адильнатий (гірчичний олій). Гірчичне насіння впливає сильно подразнююще, побуджує до чинности нервові центри, оживлює рухи серця й легенів, утихомирює всякі болі й виводить на верх внутрішні запалення. Особливо відводить кров з запалених місць в глибину. Гірчичні плястри допомагають при запаленнях легенів, при запаленнях погрудниці і підпомагають при травленні. При хрипці, при запаленні горла, при болях зубів, ух і очей, при початку дифтерії і ангіні гірчичний плястер прикладається до шиї, при заворотах і болях голови до литок. Гірчичний плястер не можна тримати на тім самім місці довше, як пів години. Замість гірчичного плястру можна натирати потрібні місця спиртовою наливкою з гірчиці або гірчичною олією. Для оживлення мнимо мертвих (замерлих) і при параліжах треба робити натирання гірчичним спиртом...

Жовтих плям на тиці і взагалі на шкірі можна позбутися через натирання мастю, яка робиться змішуючи 1 декаграм гірчичної мучки й такої самої кількості цитринового соку і додаючи приблизно чверть декаграму мигдалової олії.

Гордівля лікарська

(слизник, альтей, цетки, слиз городовий —
Altaea officinalis).

Дивись табл. II., рис. 1.

Росте на мокрих місцях, над берегами рік та потоків і плекається також в городах. Високий $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ м. Цвіт має подібний до слизу лісового лише більший білий або рожевий, а в городового слизу (гордівлі) скупчений на кінцях бил у виді грозна й має 6—9 щепний очашок. Цвіте в липні й серпні. Овочі, подібно як у лісового слизу, розлупники, зложені в кружечки (колісцятка), сховані в п'ятидільній чашечці, дозрівши, розпадаються в нелупці. Корінь довгий приблизно 30 см., білий, м'ясистий. Має приємний солодкавий смак. Ціла рослина містить у собі малу кількість цукру, крохмалю й багато слизу, який розпускає флегму. Збирається цвіт у літі й в осени.

Відвар із коріння і цвіту помагає при грудних недугах, при капавці, різунці, при утрудненім моченні, розвільненні, дизентерії, при катарі дишиць і запаленні слизниць. При туберкульозі (сухотах) добре пити відвар із цвіту в молоці. При запаленні горла й болях в ушах добре вдихувати пару з гарячого відвару гордівлі. Оклади з відвару гордівлі добре прикладати на запаленні і опухлі місця. Такі оклади прискорюють набирання (материзування) болячок.

Довжник лікарський

(очанка, осінка, світлик, свічка —
Eunfrasia officinalis).

Дивись табл. II., рис. 2.

Однолітня рослинка. Росте на сухих узбіччях, лісових луках, зарістниках і вересовищах. Біло має

пряме, розгалужене. Листки яйцевато здовжені, пилкувато зубковані без хвостиків, уложені на били проти себе. Цвіт білий двогубий, фіялково пругований, в устю й на долішній частині (губі) жовтоплямистий та уміщений по однім у кутиках листків. Збирати треба цілу рослину в липні й серпні. Робиться з неї відвар, спиртову наливку й порошок.

Оклади з відвару довжника помагають при запаленні слизної оболони (при слабостях і болях очей) і посилюють зір. Тинктури й порошок уживається з великим успіхом при жовтащі і болях жолудка.

Дрясень

(спориш, подорожник, куряча-гусяча-свиняча трава, дерес курятник, курячник — *Polygonum aviculare*).

Росте всюди по дворах, полях, попри дороги, крім мочарів. Стелиться по землі, tworячи густі муравники. Било має колінцевате, повзуче, листочки дрібні, здовжені, еліпсуваті. Цвіт дуже дрібненький, білий або слабо рожевий, уміщений у кутиках листків. Насіннячко тригранне, буре є добірною поживою для мишей і малих птахів. Ціла рослина має гострий смак.

Збирати треба цілу рослину. Уживається з неї відвару, тинктури, порошку або додається до вина.

Відвар з дрясену є знаменитий лік при корчах жолудка й кишок, при хворобах нирок і мочевого міхура, при болях у череві, при зафлегмленні грудей і при плюванні кровю. З успіхом уживається його також при бігунці, червінці, (дизентерії), мочеви камінцях, а головно при боляках у шлунку (жолудку) і кишках. При болячках у шлунку й кишках добре пити денно дві склянки відвару, зробленого

з двох частин дрясену, з доданням по одній частині центурії, кори з молодих дубових галузок і полину. При зафлегмленні грудей і при пльованні кровю добре є відвар з дрясену змішати на половину з відваром із бабки довголистої. При бігунці, червінці, недомаганнях шлунка найліпше подавати хорому дрясен у червоному вині. Від окладів і полоскань дрясеновим відваром гояться старі болячки, гниючі рани і ропячі лишаї,

Дуб.

Quercus pedunculata.

Уживається головню кора з молодих галузок яку треба збирати в березні й квітні, і жолуді, але лікувальну силу має також листя, цвіт, дубінки й корінь. Кора й листя, а найбільше дубінки, мають у собі гарбовини (таніни). Жолуді, окрім таніни, мають ще в собі 3-4 % кверциту, 7 % цукру, 37% крохмалю і різні фосфати з попасом, вапном і магном.

Не дуже сильний вивар із дубової кори помагає при кривавленні з жолудка, при сильній бігунці, при пльованні і кашлянні кровю, при болях голови і при сильній менструації в жінок. При пльованні кровю добре пити вивар, зроблений на червоному вині, і то не нараз цілу скляночку, але потрошки. Відвар з молоді дубової кори скріплює нерви й робить людину спокійною та безжурною.

Проти неприємного запаху від почення ніг і під пахами, проти відмороження, попарення, попечення і проти відлежання добре робити оклади або купіль із сильного вивару дубової кори. Таким виваром добре робити також виполіскування при гемороїдах і при білих впливах у жінок. Хорим на сухоти добре вдихувати пару з відвару дубової кори.

Для доброго виділювання сечі, проти мочення

дітей в постелі й проти кровотоків у жінок добре пити відвар з сушеного дубового листя, цвіту й корінців.

Оклади з відвару з розмеленої дубової кори розганяють вола на шії, коли ще не дуже ствердли, болячки на шії, напухлі залози й помагають при скрофулах. Скрофулічним дітям, недокровним і хворим на англійську хворобу (рахітіс) добре пити каву з зерен дозрілих, пражених жолудів. Порошок із дубової кори застановляє кривавлення з носа. Порошок із лубінок успокоює болі дуплавих зубів і застановляє кривавлення з ран. Порошок із дубової кори також добрий засіб для засипування гниючих ран і болячок. Порошок із сушених сирих жолудів виганяє сечу і є добрий засіб при мочеви каміннях. Потовчене свіже листя, приложене до ран, спричинює скоре гоєння.

Дягил.

(дудошник, дзенгиль, ангелик, ангеліка — *Archangelica officinalis*).

Диви табл. II. рис 3.

Належить до окружуватих рослин. Росте дико над гірськими потоками, над мокрици ровами і по луках, часто плекається також у городах. Рostина тривала, висока, з розгалуженим білом. Біло має борознате й у середині видуте. Листки з надутими похвами огортаючими біло, два до три рази непаристо пірнаті, яйцеватої форми з пилкуватими краями. Цвіти зеленавобілі творять зложений окружок без окрону і окрівців. Овочі сплюснені, мають вузько окрілені крайні реберця й вільне насіннячко.

Збирати треба корінь пізно в осені й насіння, як дозріє. Мають у собі багато крохмалю і цукру фітостерин так зв. ангеліцин, ангеліковий квас, живиці й етеричні олійки.

Відвар або спиртова наливка з дягилевого коріння скріплює нерви, причинюється до доброго вимішування соків і викликає апетит до їжі. З успіхом уживається їх при всіх хворобах шлунка і кишок, при болях голови, при паленні згаги, при зафлегмленні легенів, при гіпохондрії і гістерії. Відвар із насіння чистить кров. Відвар із насіння й коріння гоїть вперті і довготривалі висипки на шкірі.

Крім відвару і спиртової наливки, можна з дягиля вживати й порошку з нього. Наші предки приписували дягилевому кореневі чародійну силу й вірили, що він хоронить від зараження чародійниць і страховищ.

Калиточник

(трясилупки — *Capsella bursa pastoris*).

Ростинка з веретенистим коренем з відземними, найчастіше пірнатошіпними краями, зубчастими листками, уложеними в рожицю над землею. Било пряме, розгалужене. 10 до 40 см. високе, з поперемиінними ланцетуватими листочками. Цвіти дрібні, білі, чотириплаточні й творить видовжене грозно. Овочем є лушпачок, малий, відворогтно трикутний, плоский, на тонких довгих хвостиках, подібний до калитки, (ташечки). Росте всюди по полях і на пустих місцях, і цвіте майже цілий рік. Збирається цілу ростину. Мас в собі різні аміни, холін і ацетильхолін, які мають ветуку стягаючу силу.

Відвар із калиточника дуже добрий засіб для зупинення крові й уживається його з успіхом при плюванні кровю, (кровотоках із легенів), кривавленні з носа, при сильній менструації, болях у кишках і шлунку, проти водної пухлини, трясуцки, піску в нирках, при недугах серця й на рани. При кривавленні з носа треба виваром полоскати ніс,

або вложити до носа вату, намочену в виварі. З успіхом уживається його також при хворобах печінок, мочевого міхура й для зупинення крові при породах. Окрім відвару, уживається з калиточника тинктури, масти, водного і оцтового настою, порошку і масти.

Кривавник

деревій, кровник, кашка, крячка, серпник, мурашівник. — *Achillea millefolium*.

Диви табл. II., рис. 4.

Росте всюди по полях, при дорогах, на луках і межах. Тривала рослина з задвійно непаристопірнатыми листками. Цвіт білий або рожевуватий, окружуватий на верху била. Збирається цілу рослину й цвіт від місяця червня до вересня.

Уживається його як відвару, вивару, водного настою, тинктури й свіжого соку. Має гіркий смак. Відвар і вивар чистить кров, помагає при травленні, при застарілім зафлегмленні грудей, при катарі легень, при діюванні кровю, гемороїдальнім кривавленні, гістерії, при трясучці і корчах серця. Уживається його також із дуже добрим успіхом при хворобах печінок, нирок і жолудка, голозно при здутті (вітрах) і розвільненні. При перестуді і ревматизмі добре пити відвар із кривавника. Помагає при надмірній періоді жінок. Є добрим засобом проти мочення в постелі, також подається його слабим і малокровним дітям, особливо тоді, коли хворіють, дістаючи зуби.

Сік із свіжого листа гоїть добре рани від порізання, а старі рани змякшує та гоїть, набираючи (материзуючі) місця. Замість соку можна уживати для тієї цілі потовченого або попареного гарячою водою свіжого листа.

Водний настій із кривавника вигаджує шкіру

й робить її ніжною, тому добре мити ним лице й руки.

Старі слов'яни називали його «даром Божим».

Ціла рослина має в собі гірку азотну сполуку ахіллеїн (гірничку), ахілевий квас (аконітовий) і етеричний — олійок.

Крушина

(саклак крух — *Rhamnus frangula*).

Всім знаний корч 1'5 до 2'5 високий із крихки ми галузками. Ростає на краях лісів і в лісових гушавинах. Галузки без терня, за молоду на поверхні кори дрібненько точковані. Цвіти дрібні зелені. Овочі ягоди величини малого зерна-гороху, спочатку зелені, пізніше червоні, а на останку чорні, м'які. Збирається з неї кору, поки ще розвивається листя й дозріють ягоди. Кора крушини має в собі глікозиди; франгулін і емодин, які діють прочищуюче.

Вивару з кори уживається при затвердженнях у шлунку, при гемороїдах, при недугах печінок і селезінки, при водній пухлині і при заворотах голови. Виганяє глисти, чистить кров і упорядковує менструацію в жінок. Зовнішню ужитий (оклади або змивання) лікує викиди шкірні, парши й коросту.

Усушену кору не можна більше тримати, ніж рік. Дуже часто вживати крушини не радиться.

Липа

(липа дрібнолиста — *Tilia parvifolia*,
липа великолиста — *Tilia grandifolia*).

Збирається добре розцвілий цвіт, листя, якщо дерево. Містить етеричний олійок, слиз і незначну кількість гарбовини. Липовий цвіт знаний від пра-

давна як лік, що викликає піт і скріплює нерви. Чай із липового цвіту помагає при перестуді й кашлю, при грудних і шийних недугах, при зафлегмленні легенів, успокоює ревматичні й катаральні болі та помагає при бігунці, при корчах шлунка й серця.

При шийних недугах добре також і полоскати горло відваром із липового цвіту. Відвар із цвіту, змішаний з молоком і медом, помагає при водній пухлині і при епілепсії.

Попарене листя або молоде лико, намочене в воді, добре прикладати до ран, на стовчені, обдерті, попарені або попечені місця. Свіжа спідня кора (мязка) з молодих однорічних галузок, зварена з свіжою сметаною, проїдає чиряки і болячки, легко витягає з них гній, і потім вони скоро гояться. При шкірних викидах, болячках, при хоробі рака і запаленнях помагає попіл із спаленого липового дерева, змішаний на половину з цукром.

Сильно розрідженим і перефільтрованим відваром із липового цвіту добре виполіскувати очі.

Материнка

(чабрець, матердушка — *Thymus serpyllum*).

Всім відома в нас ростинка. Росте по горбках і взагалі на сухих соняшних місцях. Цвіте дрібним біло рожевим цвітом від квітня до вересня. Відзначається дуже сильним, приемним, ароматичним запахом. Має в собі етеричний олійок, що його складовою частиною є: цімоль і карвакроль, власне тимоль. Збирається цілу ростинку.

Відвару з материнки уживається при грудних недугах, при ревматизмі, англійській хоробі, при зупинених віграх і при болючій менструації в жінок, коли даєть корчі. Добре додавати до покріплюючих купетів, головню при ревматизмі й уживати

на оклади при потовчненнях і коли корчі захоплять м'язи. Масне волосся і луски на голові усуваються змиванням голови відваром з материнки. Материнки вживають в лікуванні на виріб різних лікувальних сиропів і препаратів проти грудних недуг. Наприклад, при виробі відомого ліку, що продається в аптеках під назвою «пертусин» уживається також материнки.

Медунка Біла

(глуха жалива — *Lamium album*).

Дивись табл. III., рис. 1.

Подібна до жаливи, лише листя має гладке і не жалить, а цвіте білим губатим цвітом. Збирається з неї цвіти без зелених чашечок від травня до кінця літа. Чай із цвіту (1 до 2 склянки денно) чистить кров, лікує некрофія, скрофули, недомагання в грудях і недомагання мочевого міхура.

М'ятка Перечна.

(мята, мята перечна. надошник, натошник,
мята англійська — *Mentha piperita*)

Всім знана рослина, плекана в нас у городах. Збирається з неї листки або цілу рослину. Містить у собі ментоль.

Відвар з листя помагає при здутті, виганяє вітри, посилює нерви, і побуджує шлунок до чинності й утихомирює біль шлунка й кишок при корчах і при запорі. З успіхом уживається його при плюванні кровю і недугах серця, головню при сильнім битті серця. — найліпше по одній до дві ложки змішаного з оцтом. При болях у шлунку й кишках добре пити мятковий відвар із молоком. Свіже листя, приложене до чола й висків, успокоює біль

голови.

Сік із мятки гоїть рани. Замість відвару можна вживати спиртової наливки або порошку з сухої розтертої мятки, особливо помагає такий порошок при частих виметах.

При неприємнім запаху з уст добре переполіскувати уста, по кілька разів денно відваром з мятки.

Одолян Лікарський

(чортове зілля, валеріанка, козелок, марян
— *Valeriana officinalis*).

Дивись таб. III. рис. 2.

Росте на вологих і болотистих місцях, в ровах, на луках, на краях лісів, над берегами вод, на сіножатах і в зарісниках, і то так у горах, як і на низинах. Било має високе (30 до 150 см), борозна-те, листки паристо пірнаті. Горішні листки (на вершку біла) є пірнатощіпні. Дрібні білі або рожеваві цвіти tworять на вершку біла підокружок повторно тридільний. Насіння-нелупці ребрасті, увінчані пірчастим, многолучим опушком. Збирається корінь у вересні і жовтні. Містить у собі етеричний олійок, якого складовою частиною є валеріановий kwas, вільний і визаний у формі естеру борнільового, окрім борнеолу, камфену, пинену, терпінеолу та ще ін. естерів та алькоголів. Ця олія в малих дозах спричинює в людині зворушення, збудження і підвищення тиснення крові, в більших дозах діє навпаки: знижує рефлексійне подражнення й тиснення крові та пригочомшує (пригочомшує) центральну нервову систему.

Вивар із коріння-порошок або тинктура з нього успокоює нерви й помагає при гістеричних і гіпохондричних атаках, при мігрени (болу голяви).

при епілепсії (падавці), при корчах, болях у грудях і в череві, при корчах і давленні в гортанці, при задусі й при корчах та кольках, спричинених гас-тами. Також із успіхом уживається його при тифі, при заворотах голови, проти безсонности, при битті серця й млости. Клістири з оделянового вивару помагають на корчі в кишках і на маточні корчі в жінок.

Одолянові ліки через їх запах найліпше по-давати в відварі румянцю або з вином.

Старайтеся якнайменше вживати одолянових ліків, тому що їх часто вживати шкідливо.

Омела

(омела біла — *Viscum album*, омела жовта — *Loranthus europaeus*).

Омела біла, галапасний корч, всезелений із жовтавозеленими галузками, подвійно вилкуватий, який коріниться на пнях або галузах різних дерев, найчастіше дубів, тополь, яблінок, груш, а також сосон і ялиць. З дрібних жовтавих цвітів дозрівають білі ягоди величини гороху, повні липкого густого соку. Омела жовта різниється від білої тим, що має галузки чорняво-сірі, листки відпадні й ягоди жовті.

Омела від прадавна була народнім ліком від всіх можливих хороб і при отруєннях. Нині модерна медицина сушених молодих галузок і листя уживає з успіхом при артеріосклерозі (звуженні артерій) і при плюванні кровю тому, що причинює зниження тиснення крові. Містигь у собі дві сапонінові сполуки, які не є ще до нині докладно досліджені.

Треба збирати молоді галузки і дерево, найліпше в осені і на весні.

Вивар або спиргова наливка з омели є знаме-

ний лік проти недуг серця, зважіння артерій, водної пухтини, шкрофул, при запаленнях, гарячках, при епілепсії (надавні), хворобі св. Віта, при корчах, душливій кашлі й при надмірній менструації в жінок. Вивар із галузок або порошок із них є дуже добрий засіб спинити кровотечу, особливо по поролах. При порушенні обігу крові добре пити вивар із галузок і листя омели, змішаний із відваром надиволосу. Порошок із галузок омели виганяє глисти, тому дуже добре давати його дітям, коли дістають корчі від глистів.

Папороть

(глистник — *Aspidium filix mas*).

Уживається з неї корняка, корінь який треба збирати в осени. Корняк папороті містить у собі багато гарбовини, філіцин, фільмарон і олійок. Усі складники є отрута, що діє шкідливо на слизниці в кишках і на центральну нервову систему. Тому самому, без поради з лікарем, не вільно корняка з папороти уживати, головню слабшим особам і вагітним жінкам, бо можуть отруїтися.

Порошок із свіжого висушеного корняка, зажитий 3 рази денно по два грами є лік проти глистів і ціп'яка (солітера). По зажитті порошку треба взяти щось на прочищення. Замість порошку можна ужити вивару з корняка. Малим дітям не радиться його давати, а коли дається, то в дуже малій кількості.

Перстач Білочник

(зологник, білоніг — *Potentilla anserina*).

Дивись табл. III, рис. 3.

Росте всюди по луках, перелогах, пасовищах, хашах, попри дороги й на толоках, Ця ростинка

не має високого біла. Непаристо пірнаті, переривані листки виростають із відземка над землею, зосподу шовковобілі, мохнаті, Золотожовті цвіти з чотироплаточною короною виростають на довгих відземних ниткуватих спинниках, у долішній частині над землею червоною забарвлених. Ростинка, головню її корінь, має в собі багато гарбосвини, в якій міститься квас торментильовий, хінововий, елліговий, хіновіну і торментильову червень. Збирається корінь і листя.

В народнім лікуванні перстача білочника уживається з успіхом при бленоргоєа (слизовій гноєтечі, капавці і бігунці) а також при епілєпсії (падавці) і при люєсі (пранцях).

Вивар із коріння є добрий лік проти трясучки, мочеви камінців, водної пухлини, білотечі, запаленні очей і при цукровій недюзі. При плюванні кровю, корчах шлункових і болях у череві добре пити вивар із листя й коріння перстача. Оклади з відвару коріння добре прикладати на гулі, нарости, пухирі й материзуючі рани.

Спиртової наливки уживається на виріб водички до уст і як ліку на шлунок.

Коріння перстача уживають також до гарбування й крашення на червоно.

Петрушка (*Petroselinum sotivum*).

Листя й корінь петрушки має в собі глікосид апієл, а насіння, крім інших складників, камфорову сполуку апіоль, пінен і різні терпени.

Вивар із кореня і насіння або з листя петрушки виганяє сеч і вітри. Тому помагає при здутті шлунка, при недугах нирок і мочевого міхуга, на мочеви каміння і причинюється до доброго травлення.

На мочеви́й ка́мінь найлі́пше помагає вивар з кореня й насіння петрушки, змішаний із слабим оцгом.

Підбіль

(білі листки, -- *Tussilago farfara*).

Цвіте ранньою весною жовтим цвітом, подібним до цвіту молочі. Листки дістас аж по відцвіті.

Цвіт і листя збирається на весні. Чай із листя і цвітів помагає при грудних недугах, головно при кашлі й зафлегмленні легенів тому, що розпускає флегму. З успіхом уживається його також при астмі й при початку туберкульози. Порошок із сушеного листя, заживаний 2 до 3 рази денно на вістрію ножа, помагає при рожі. Чисто обмиті свіжі листки добре прикладати на отворені рани.

Замість чаю можна вживати також соку із свіжого листя або тинктури, яку можна добре й довго переховувати.

Полин

(*Artemisia absinthium*).

Всім зна́на в нас рослина. Має дуже гіркий запах і смак від того, що має в собі етеричний олійок і гіркого гlicosиду абсинтін. Збирається цілу рослину, поки ще зацвіте. Виділює дуже добре шлункові соки.

З полину можна вживати відвару, водного настою, тинктури, порошку, олії, в горілці або з вином.

Відвар із полину зміцнює шлунок і будить охоту до їжі. Помагає дуже при травленні, чистить кров і уживається його також із успіхом при блідниці, водній пухлині, жовтацці, недугах печінок, при

скрофулах, бігунці виметах і згазі. Зовнішньо вживається його як окладів при звихненнях і опухненнях, прикладається на роплячі очі й на викиди шкірні. Це також добрий засіб на скріплення слабких нервів і проти глистів.

Пядич

(пилочник, митник, пелешник, звадьник, сварник, колотник, гончар, поясник, опоясник, пядники -- *Lycopodium clavatum*).

Росте всюди в наших лісах. Тайноцвіта рослина з довгим повзучим розгалуженим білом (деколи більшим 1 м), прирослим у кількох місцях корінцями до землі, вкритим густо дрібними, вузькими листочками. З біла підносяться довгі черенки, подібні до грубих ниточок, на яких уміщені по два котоски, подібні до вилок, наповнені жовтим порошком. Збирається цей порошок. Можна збирати й цілу рослину.

Порошку з пядича вживається до засипування випрілих місць на тілі і в аптеках до обсіпування пілюльок (кульочок), щоб не зіплювалися. Порошок із пядича, змішаний з медом, або також і відвар із цілої рослини, виганяє мочевої камінь і помагає при катарі мочевого міхура, при розвільненні й ревматизмі.

Має в собі цукор, олію й поленін, сполуку дуже подібну до целюльози.

Розмарин

(розмай, розмайрин -- *Rosmarinus officinalis*).

Дивись табл. II¹, рис. 4.

Всезелена рослина, з довгими, вузькими твердими листочками й з сильним приємним запахом. Плекається в нас у городах і на вікнах. Має в

собі гарбовину, гірчичку і сильно пахучий розмариновий оліюк.

Діє, подразнюючи й збуджуючи (зворушуючи).

Відвар, водний настій, спиртова наливка або вжитий із вином с знаменитий лік при водній пухлині, недугах серця, при гістеричних атаках, при затриманій менструації, заслизенні шлунка й уживається його з успіхом при параліжах та епілепсії (падавці). Коли хто зомліє, добре натирати виски розмариновим спиртом.

Росичка Круглолиста

(росиця, росянка -- *Drosera rotundifolia*).

Комахойдна рослина, що росте на мочарових торфовищах. У нас дуже рідко знаходиться. Має відземні листки, уложені в рожицю, довгоспиникові, круглі, вкриті червоними, липкими, волоскуватими залозами, що ними висисає сік із дрібних комахок. Цвіти дрібні, білі, уміщені на кінці тоненького 10—20 см. високого чередня. Збирається з неї листя від червня до серпня. Збирання неї дуже рідкої в нас рослини обмежене розпорядженнями про охорону рослин. Збирати треба все так, щоб рослині залишити бодай два листочки.

Відвар із листя або спиртова наливка з росички с знаменитий лік проти артеріосклерози (звуження артерій) і проти душливого й чорного кашлю. Сік із свіжої рослини нищить нагнітки і бородавки, а доданий до води на диття, усуває веснянки з лица.

Румянець

(румянок, романок, румунець, каміля.

Matricaria chamomilla.

Див. табл. IV., рис. 1.

Всім znana в нас дуже пахуча рослина. Має в собі пахучий етеричний оліюк т. зв. азулін або

церулеїн, який твердне вже при 0° Ц, мішанину різних парафінів квасу капринового, номильового, пропіонового і ін., білковину та гуму. Збирається з неї цвіти від червня до сер. ня. Уживається на відвар, спиртову наливку, лікувальна олія й додається до купелі. Чай із румянцю спричинює почення, і виганяє вітри. Уживається його з успіхом при перестудженні, душнім кашлі, задусі, катарі кишок, розвільненні, корчах шлунка, болючій менструації в жінок, при сильнім напливі крові до голови, ревматичних болях зубів і при браку апетиту. Зовнішньо ужитий лічить струпи і викиди на голові і відтовщує волосся. На червоні очі (при запаленні очей) добре робити оклади з відвару з румянцевого цвіту. Такі оклади змякшують також затверділі болячки. Відвар успокоює болі після вирвання зуба і додається його також до купелі при ревматизмі та вживається до клістирів. Розтерті свіжі цвіти, вложені до носа, лікують катар носа. Потріскану тверду шкіру добре натирати на ніч, або робити оклади з відвиру румянця в молоці. Сильний відвар є відомий засіб, щоб викликати блювання.

Замість відвару можна вживати спиртової наливки.

В косметичі вживається відвару з румянцю і румянцевої олії для плекання волосся.

Свербивуз

(рожа польова, дика рожа, дербанка, гечі-печі
Rosa canina).

Дивись табл. IV.. рис. 2.

Збирається цвіт лиш пліточки коронні в часі розцвіту, і коли плоди почервоніють. Містить у собі пахучі алькоголі: гераніоль і ін., та непахучий стеароптен.

Відвар із цвіту помагає при розвільненні, а водний настій з нього служить до полоскання горта й уст при запаленні м'якоті. Порошок із висушених цвітних платочків служить до засипування ран. З цвітних листочків приготавлиється також водичку на очі, рожевий мід і оцет для різних лікувальних цілей.

Вивар із зрілих плодів, очищених від зерняток, помагає дуже при недугах мочевого органу, при недугах нирок, а особливо при мочевого камені і при мочевого піску. Заживається денно одну ложку сильного вивару в склянці води або чаю.

Свічурник

(свічурник жовтий -- *Gentiana lutea*,
с. багрянний, с. синій).

Ливись табл. IV., рис. 3.

Тривала гірська рослина. Росте на мокрих гірських луках на висоті від 1000 до 2500 метрів. Доростає 50—120 см., листки має еліпсоваті, гостро закінчені, без спинників, повздовж сильно жилковані, уложені на білі по-два напроти себе. Жовті не дуже великі цвіти творять завитки кругом біла в місцях, де листки притикають до нього і мають звичайно п'ятизубу корону, рідко коли симетричну, п'ять пиляків і вистає над платками коронними знамями стовпика. Свічурника є багато родів. Бувають також з цвітами синіми, фіялковими, багряними, з цвітною короною кругуватою, тійковатою або цівочкуватою. Корінь завгубши пальця деколи довгий на 1 метр.

Збирається корінь. Містить у собі гіркі глікозиди генціопікрин, генціамарин, генціїн і цукор.

Вироблюється з нього спиртову наливку, лікувальні (лічнічі) горілки й вина, порошок і кульочки. Можна вживати його також як вивару. Лікує хо-

роби шлунка, помагає при злім травленні і бігунці. Свічурникового коріння вживають також при ліченні блідниці, до виганняння глистів і до лікування старих гнійних ран.

Слиз Лісовий. (*Malva silvestris*).

Росте всюди по лісах, городах, на румовищах, коло доріг, над ровами, на межах і смітниках. Листки має довгоспинникові, почкувато кругляві, 5-7 долонисто-латчаті, на краях зарубчасті з яйцевато загостреними, рясуватими прилистками. Квіти пятищепні, синяво-рожеві, долішні довгоспинникові і виходять по 3 до 5 з листкових кутів. Цвіте через ціле літо. Овочі такі, як уже описано при гордовлі лікарський. Ціла рослина містить багато слизу, подібно, як гордовля лікарська, і тому вживається її як середника відмякчуючого і успокоюючого подразнення. Збирається листя й цвіт, або цілу рослину.

Оклади з потовченої свіжої рослини й плодів спричиняють скоре набирання (материзовання) і проривання болячок. Оклади з запареної сухої рослини помагають при недугах ух і при запаленні очей. З добрим успіхом уживається слизу також на клістири при запаленні і корчах в кишках. Відвар із цілої рослини помагає при ангіні, запаленні міндалків, при запаленнях грудної, шийної й черевної слизниць та при туберкульозі (сухотах). При ангіні і запаленні міндалків треба відвар пити, а рівночасно і полоскати ним горло.

Стокрівця

(Божа крівця, бождеревок, святоіванське зілля, іванок-провірник, кров св. Івана. — *Hypericum perforatum*).

Росте на краях лісів, на межах, понад шляхами, на луках і пасовиськах. Листя має дрібненьке, яйцеватс-повздовжне. Як дивитись через його до світла, то виглядає, якби було попроколюване (проглядно точковане). Цвіти жовті з п'ятьма коронними платочками. Коли роздушимо цвіт в пальцях, то з нього витікає червоний барвник, подібний до крові. Цей барвник є гіперинин, тоб-то флявовий дериват, від якого й молоко в корів, що спасли багато стокрівці, барвиться на червоно.

Збирати треба листя й цвіти в липні та серпні. Можна вживати її як чаю, порошку і спиртової наливки (тинктури).

Це добрий засіб проти жовчокам'яної хвороби (жовчових камінців), проти хороб нирок, подагри і тиснення в шлунку. Успокоює нервовий біль голови. Уживається також із успіхом при недостатчі апетиту, при легкім зафлегмленні грудей, при сильнім напливі крові до голови, при нервозі дизентерії і проти глистів. Є також добрим мочегонним чинником. Помагає також при нічнім моченні дітей в постелі. При попаленні й потовченні добре є робити обклади з відвару цілої рослини. Коли вживається чаю, то треба пити денно одну-дві склянки, не відразу, але помалу, найліпше в постелі. Тинктуру заживається по пів-кавової ложечки в склянці води або накапану на цукор. Повинна бути в кожній хаті.

Татарське Зілля

(саш, білий саш, біла сашина, шувар, айр, ір, гавяр, татарак, кальмус -- *Ascorus calamus*).

Оживсь табл. IV., рис. 4.

Росте громадно над берегами саджавок, ставів і стоячих вод. З грубого, мясовитого дуже сильно пахучого корняка, який повзе поземо в багні, виростають високі на метр листки, мечеваті, з одної сторони гострі, а з другої рівчакуваті, і цвітний чередень такої самої висоти. Збирається поземний корняк (грубий корінь) у листопаді, березні (марті) і квітні. Корняк має в собі жовтогнідий ароматичний олій, якого складовою частиною є глікоcid акорин і живичний акоретин.

Вивар із корняка є віддавна знаменитий лік на шлунок, тому вживається його при шлункових недомоганнях, головно при перестудженні шлунка. Додає також апетиту до їжі. З добрим успіхом уживається його також при трясучці, ревматизмі, водній пухлині, блідниці, неправильній менструації, хворобах печінок і жовчевих, проти биття серця і зафлегмлення кишок. Проти водної пухлини добрий лік є вивар із корняка татарського зілля, змішаного з рівними частинаму хвощу й полину. Рахитичні, що хорі на англійську хворобу і скрофулічні діти, треба купати в купелі, до якої додано корняка з татарського зілля. Оклади й порошок із корняка татарського зілля помагают хорим на подагру, на туберкульозу костей і на рака. Оклади гоять також застарілі рани.

Крім відвару і порошку, з корняка можна приготувити тинктуру, лікувальну олію або мішати з горілкою.

Тернина

(терня, терен, тернки, терпки —
Prunus spinosa).

Збирається цвіти й листя на весні, овочі в осени, (кору вчасною весною), поки ще корч розвинеться. Цвіти мають у собі багато глікозиду, званого кверцетин; кора, листя й овочі мають багато гарбника (таніни).

Водний настій або вивар із листя, цвітів і плодів помагає при червінці (дизентерії). Відвар із кори змірнює гарячку й уживається його до полоскання горла при болях у шиї, помагає також при недугах нирок і мочеви́х органів. Чай із цвітів чистить кров, зміцнює шлунок і вживається з успіхом на прочищення шлунка. При кровотечі, розвільненні, хворобах нирок і печіночних плямах на лиці помагає також відвар із листя, цвітів, коріння й овочів тернини.

Фіялка Трибарвна

(польові братчики, сирітки, сестрички —
Viola tricolor).

Подібна до фіялки пахучої, лише не має фіялкового запаху і цвіти має трибарвні: фіолетно-жовтобілі. Ростає всюди по полях і городах. Збирати треба цілу рослину від червня до серпня. Має в собі білок, слиз, саліцину, і етеричний олійок віолін.

Уживається відвару з неї і додається до купелів. Відвар чистить кров, викликає почення і виділює моч. Уживається його з успіхом при скрофулах у дітей, при ревматизмі і як чинника мірно розвільнюючого. Фіялка трибарвна є від давня відомий лік на всякі шкірні недуги, а головню на

всякі висипки, прищі, струпи на шкірі, і випріння лица в малих дітей, і на прищі та угри в дорослих. При шкірних недугах треба змивати слабим відваром хорі місця, або робити часті купелі з відваром фіялки трибарвної. В усіх випадках відвар не сміє бути сильний, бо інакше не помагає.

Хвощ

(сосонка, тіничка, сриппільний, скрипій, падиволос, драбулець, лускавець, скрипей, пряська. *Egunsetium arvense.*

Див. таб. V., рис. 1.

Всім znana в нас рoстина, подібна до малої сосонки. Всі клітинки цієї рослини прониклі двоокисом кремія, тому вона дуже крихка. Рoсте всюди, на сухих і мокрих місцях, попри залізниці й на сіножатах, по полях і лугах. Хвощ знаний від давна як сильний сечогонний чинник і як засіб проти кровотоків.

Збирати треба цілу рослину від липня до вересня.

Відвар із хвощу спричинює виділювання сечі, вживається його при водній пухлині, при недугах мочевого міхуря, при кривавленні з носа, кривавім моченні, кривавім блюванні, при дуже сильній менструації, гемороїдах, при недугах нирок і при менших недомаганнях шлунка. Щоб досягнути успіху, відвар не сміє бути дуже сильний. Найліпший засіб є пів декаграма сушеного хвощу на 1 літр води. Оклади з хвощу є дуже добрий засіб на застарілі рани й на рани від рака. Дітям, що мочать в постелі, треба давати ввечір випити скляночку відвару з хвощу. При шкірних недугах добре купати хорі місця в теплій воді з додатком хвощевого відвару.

Хрестовий Корінь

(бенедектина, осотий. -- *Cnicus benedictus*).

Дивись табл V., рис. 2.

Росте в Азії і полудневій Європі. У нас плекають його, ради дуже лікувальних прикмет, в городах. Є це до пів метра висока, осотувата рослина з розгалуженим, билом, з липкими, здовжними, на краях тернисто кінчатими листками. Цвітні головки великі, уміщені на кінці била, жовті, оточені багряно-червоною довгокільчатою чашегорткою. Цвіте в липні. Не повинна бракувати ані в однім городі.

Ціла рослина має в собі гіркий кніцин, центаврин і різні мінеральні солі. Ціла рослина й корінь має дуже сильний запах і гіркий терпкий смак.

Збирати треба корінь в осени й цілу рослину (без кореня) на весні. Це знаменитий лік на шлункові недуги. Лікує шлунковий катар, болячки в шлунку й помагає при злім травленні. Уживається її з успіхом також при запаленні легенів, астмі, сухім кашлі, жовтачці, водній пухлині, меланхолії і гіпохондрії (хоробливій осоружности). Помагає також при мочеvім камені і жовчевім піску. Відваром добре є виполіскувати уста при змякненні ясен. Зовнішньо вживана, помагає при попаленнях і укушенні їдкими комахами та гадиною. Уживається її як вивару, відвару, водного настою, порошку, тинктури або додається її до вин і горілок.

Хрестоцвіт Лікарський

(*Cochlearia officinalis*).

Дволітня рослина, плекана часто в городах. Било має розгалужене. Листки цілокраї, яйцевагого вигляду з довгими хвостиками, уложені над самою

землею у рожицю, на білі приляглі. Цвіти дрібні, білі, подібні трохи до цвітів хрину, дозрівають у кулевиті стручки. Рostина містить сіркувату етеричну олію, глікосид синігрин, потасові солі, ензими й вітаміни. Має славу доброї лікувальної рослини.

Збирати треба цілу рослину.

Свіжа рослина, спиртовий настій з неї, насіння або лікувальна олія є добрий лік для скріплення ясен при хворобах уст, особливо при скорбуті. Виробляється з неї водичку до полоскання уст і горла. З молодих листків робиться здорову салат. Це головна ярина в північних краях, бо зносить великий холод. Помагає також на гостець і на шлунок.

Хрін

(*Armoracia rusticana*).

Збирається корінь вчасно на весні або пізно в осени, а також і свіже листя. Хрін містить у собі товщ, безазотні екстракти, азотні матерії, головню гірчичні глікосиди, які перетворюються в аллігірчичний етеричний олійок прониклового запаху. Він подразнює сильно слизові оболони так, що може спричинити і небезпечні запалення.

Для лікування вживається хрінового соку, спиртової наливки, плястрів, водного настою, змішаного з оцтом, і додається до пива або вина.

Хрін помагає при травленні і при лікуванні жовчі. Соку, видушеного з свіжого листя, уживається при попаденнях і ранах від порізання. Хріновий плястер помагає при гостці, ревматизмі, нервових хворобах, при параліжі кінчин, при серцевих атаках і запаленні легенів. Прикладається на немілу одну годину. При затриманій менструації в жінок, при водній пухлині і крочах у кишках уживається з успіхом спиртової наливки, вина або пива

в яким був намочений хрін. При болях голови добре прикладати на чоло й на виски коліспятка, нарізані з коріння хріну, або робити оклади з хрінового водного настою, змішаного з оцтом.

Центурія

(центорія, цинторія — *Erythraea centaurium*).

Всім znana в нас рослина. Має дуже гіркий смак від глікоциду еритоцентаврину, що міститься в ній.

Збирати треба цілу рослину в часі розвіту.

Відвар із центурії помагає травленню й поліпшує шлункові соки, виганяє вітри, особливо добре вживати центурієвого відвару при хворобах нирок і печінок, при паленні згаги, пропасниці й жовтачці та на клістири для вигнання глистів у дітей. Також із дуже добрим успіхом уживається його при менструації, для змивання всяких викидів на шкірі, а оклади з нього гоять рани і болячки. Вистачить зажити денно одну склянку, і то не нараз, але по ложечці так, щоб за день зажити цілу склянку. Відвар із центурії заступає залізисті вина. При плюванні кровю і кольках, при запорі добре вжити кілька капель спиртової нативки з центурії. При гарячці помагає холодний водний настій з центурії, уживаний таким самим способом, як відвар...

Чистець

(сердечник, глушець рожевий —
Leonurus cardiaca).

Дипись табл V., рис. 3.

Витривала рослина з билем високим 1 і пів метра. Росте під плотами, на румовищах і над

окопами. Листки має спиникуваті, неоднако і глибоко вирізані, три або більше-латчаті, зверху темнозелені а зо споду сиві. Цвіти губаті, подібно, як у глухої жаливи, лиш дрібні, блідорожеві, творять неправильні завитки кругом біла, в місцях, де виростають листки. Ціла рослина має неприємний запах, але за те має славу дуже лікувальної рослини. Має в собі багато різних кремнів, соли, йоду, магнезії, поташу, вапна й фосфору. Збирається цілу рослину й уживається як спиртової наливки (тинктури). Це є знаменитий народній лік проти серцевих недуг. Уживається її при сильнім битті серця й при охопленні мимовільним жахом (як чоловіка ненадійно огорне тривога, жах і неспокій).

Шалвія Лікарська (*Salvia officinalis*).

Росте на луках, а де-не-де сіють її в городах. Підкущ високий 20—50 см, з сиво-мохнатими молодими галузками, з пахучими, напротилежними, видовженими, на кінцях гостро закінченими, на краях зубчатими, поморщеними, мохнатими листками. Цвіте в червні й липні синьофіолетовими цвітами з губатою короною, уложеними у неправильний колосок на вершку біла. Коронна цівочка поросла в долині кружечком волосків. Лікувальна сила шалвії була znana людям уже від найдавніших часів. Шалвія має в собі гарбовину й етеричний шалвієвий олійок, якого головною складовою частиною є углеводень сальвен і салвіоль, що надають рослині гіркого смаку й сильного запаху. Побуджує нервову систему, діє добро на органи, що гояться, і є знаменитий лік проти нічного почення. Збирати треба листя в маю і в червні.

Відвар із шалвії скріплює шлунок, є дуже добрий лік проти бігунки й уживається його з успіхом при туберкульозі легенів, зафлегмленні горла й легенів, при запаленні горла, при кашлю і при нічному поченню. Відвар шалвії, зроблений у вині, лікує хвороби печінок і нирок. Відвар, ужитий зовнішньо як полоскання, помагає дуже при хворобах усної ями, кривавленні з ясен, запаленні окістної, при ангіні, запаленні міндалків й дифтерії (давлячці). Як окладу уживається шалвієвого відвару на старі гнійні рани.

Крім відвару, можна робити з шалвії водні настої, спиртові наливки (тинктури), винні екстракти, уживати свіжого соку з неї й додавати до клістирів.

Щавій

(щава, квасок — *Rumex acetosa*).

Всім znana в нас рослина з черволавим бороздатим билом, із стрілкуватими листками, в долині довгоспинниковими, в горішній частині біла без спиників. З кутів горішніх листків виростають розгалужені грозна з численними, дрібними, червоновозеленими цвітами (кашка). В листках і билі містить щавієвий квас, від якого має квасний смак. Росте на полях, сіножатах, пасовиськах і луках. Збирається листя, якого вживається на водний настій, додається до вин, або вироблюється лікувальну олію.

Щавій є добрий лік при гарячці, жовтачці, хворобах печінок і при болях голови. Поліпшує шлункові соки й будить апетит до їжі. Відвар із щавію, зовнішньо вживаний як оклад, купіль або змивання розмякшує затверділі болячки та лікує сверблячку й лишай. Заживаний у великій кількості є шкідливий.

Щемелина Лікарська (*Pulmonaria officinalis*).

Див. таб. V., рис. 4.

Тривала рослина, що росте всюди в лісах, по зрубках, в хашах. Цвіте дуже вчасно на весні, і впадає в очі своїми рожевими, спочатку майже червоними, а пізніше синіми аж фіяловими, зібраними в китички трубкуватими цвітами з легко відривною короною. Листки яйцевато загострені, ніжно волохаті, присілі до цвітного била. По відцвіті виростають ще й приземні листки з корняка.

Збирається з неї листя в квітні й травні. Чай із листя помагає при грудних недугах, а головню при початку туберкульози, бо спричинює звапніння заражених місць у легенях. Уживається також при кровотоках із легенів, при кривавім моченні й при хоробах нирок. Помагає також при зафлегмленні легенів та при астмі (задусі). Замість чаю можна вживати кілька разів денно по малій ложечці соку видушеного зо свіжої щемелини, змішаної з медом.

Ялівець Звичайний (яловець, можевельник — *Juniperus communis*.)

Дивись табл. VI., рис. 1.

Росте головню в горах. Збирається з нього зрілі плоди аж у другім році на весні, в осени або в зимі, як нема снігу, і молоді галузки. Овочі містять у собі цукор, гуму, етеричні олії — сесквітерпен, піпен, кадінен і живичний олійок, юніперин. Діють, легко подразнюючи, на заживаючі органи й на слизницю. Причинюються до виділювання поту й побуджують апетит до їжі. Тому з успіхом уживається їх при недомаганнях шлунка, при недугу-

гах мочевиx органів, при водній пухлині, подагрі, ревматизмі, при недугах нирок, серця, легенів і печінок, при задусі, болях голови й при нервовім подразненні. Треба розжувати й спожити кожного дня по кілька ялівцевих плодів. Проти водної пухлини, недуг мочевого міхура й на чищення крови добре зажити денно 2 до 3 склянки вивару з ялівцевих плодів і молодих галузок. Жування сушених плодів усуває неприємний запах із рота, гасить згагу, і є добра дезінфекція уст. Щоб запобігти перестуді, добре заживати денно по 10—15 капель спиртової наливки на цукрі. Для викликання поту добре додати до купелі трохи відвару з ялівцевих ягід. По такій купелі добре й спокійно спитьcя.

Трійливі Ростини.

В цій частині книжки подаю лише ті з трійливих рослин, які є признані за лікарські й ідуть на виріб різних аптечних ліків. Але ліки й отруту можуть з них вироблювати лиш фабрики ліків і аптеки, а для лікування можуть приписувати їх лиш лікарі.

Тому, що й ці рослини являються предметом торгівлі, тут їх описую і подаю одночасно й ліки проти отруєння ними.

Хто хоче займатися збиранням трійливих рослин на продаж, мусить перед тим, ніж приступить до їх збирання, забезпечити собі їх продаж і перечитати уважно на сторінці 14 цієї книжки відділ: »Про збирання, сушення й переховування трійливих рослин«.

З трійливих рослин збирається лише ті частини, які наведені в »календарі збирання лікувальних рослин«.

1. Вовча Ягода

(отровниця, песя вишня — *Alropa belladonna*).

Дивись табл. VI., рис. 2.

Це рослина около $\frac{1}{2}$ —1 метр висока з численними, вгорі тридільними білами, з вилчато-дільними галузками. Має грубий хрещатий корінь. Листки зо спиниками, яйцеватої форми, цілокраї, железисто-пухнаті, при дотику товстають. З кутів галуз і листків звисають поодинокі або парами цвіти на коротких черенках, дзвінкуваті, досло жовтаво-зелені, вгорі брудно фіолетові, сгорнені в насаді п'ятиврубною чашечкою. Овоч — чорна ягода величини вишні, осаджена на зірчасто розширеній чаші.

Росте на краях лісів, звичайно в горах і по зрубках.

Всі частини рослини дуже трійливі. Спричинюють заворот голови, шал і смерть. Вовча ягода містить у собі дуже трійливий альколоїд атропамін (атропін) і белядонін, які спричинюють параліз центральної нервової системи.

При отруєнні вовчою ягодою треба пити чорну каву й викликати штучно блювання. Розуміється, що зараз треба покликати лікаря, як і при отруєнні всіма іншими наведеними тут рослинами.

2. Вовчинець

(вовче лико — *Daphne mezereum*).

Дивись табл. VI., рис. 3.

Це малий кущ (корч) від пів до одного метра високий з рідкими сірими галузками, обсіпаними рожевими, чотирощепними, приємно пахучими цвітами. Цвіте вчасно на весні, (вже в березні), поки ще розвинеться на ньому листя й по цім легко можна його пізнати. Листки синяво-зелені, повздвовжні, при спинках звужені, дістає лише по відцвіті. Овочі — сочисті, червоні кістянки величини малого гороху. Росте в лісах. Вовчинець дуже трійлива рослина. Має в собі, в усіх частинах, трійливий мезереїн, в корі нетрійливий глікоcid дафнін в озочах коккогнін.

При отруєнні ним поступається так, як при отруєнні вовчою ягодою.

3 Дурман

(дивдерев, дивдур, коров'як, бузьдирев,
диндерев — *Datura stramonium*).

Росте всюди на смітниках, під плотами, близько гноїв і на румовищах. Листки має великі зубаті. Цвіти білі, лійкуваті з довгими шийками, обнятими глибокими чашами. Овоч більший від горіха, кільчатий, по дозріванні з чорним почкаватим насінням. Ціла рослина виділяє з себе дуже сильний одурюючий запах. У всіх своїх частинах містить трійливий алкалоїд датурин. Отруєння ним подібне до отруєння вовчою ягодою. При отруєнні дурманом розширюється сильно зіниця в очі, і всі предмети бачимо подвійно. Перша поміч при отруєнні така сама, як при отруєнні вовчою ягодою. Добрим ліком є оцет, олива, молоко, а також подразнення в горлі перцем та інші способи, що викликають блювання.

4. Наперстник Червоний

(*Digitalis purpurea*).

Дивись табл. VI, рис. 4.

Дворічна рослина з простим білом, з великими дзвінкуватими (наперстнуватими) червоно багряними цвітами, зібраними в наконечне, однобоке грозно. Плекається часто в городах для гарних цвітів. Рослина містить у своїх частинах багато різних глікозидів, з яких найважливіші такі: дигіталін, дигітоксин, дигіталін і дигіталеїн. Вони являються дуже важним аптечним ліком при недугах серця й при різних інших недугах.

5. Німиця Чорна

(зубник, люляк — *Hyoscyamus niger*).

Росте всюди при дорогах, по полях, а найбільше на смітниках. Ростина 20-30 см. висока. Листя має пірнато викроєне, сивозелене, липко-мохнате. Цвіти уміщені поодинокі в кутках листків, при розквіті скупчені на кінці біла або галузок, ліжкуваті з п'ятидільним розширенням беріжком брудно жовті фіолетово жилковані. Овоч є тобілка, оточена п'ятищепною чашею, що її обгортас. Тобілка, дозрівши, отворяється вічком і висипає сивогніде поморщене, дрібненьке, пучкувате насіння. Ціла рослина неприємно пахне і містить у собі альколоїд гіосціямін, який ще більше отруйний від згаданого вже при вовчій ягоді, атропіну. Спричинює заціпеність і смерть.

При отруєнні треба поступати так само, як при отруєнні вовчою ягодою.

6. Пізноцвіт Осінній

(*Colchicum autumnale*).

Росте найбільше на мокрих луках і пасовищах, інколи дуже громадно.

Ростина подібна цвітом до весняного дикого шафану (расту). Фіолетовий (бліді рожевий), ліжкуватий довгоручкуватий самий лише цвіт виходить пізно в осени з глибоко уміщеного в землі цибулеватої корняка. Укритий під землею завязок цвіту лише на весні висовується разом із великими язичкуватими листками над поверхню землі. Листки виростають понад овоч-тобілку так, що його майже закривають. Чорногніде дрібне насіння дозріває в тобілці вже в травні. Містить у всіх своїх частинах трійливий альколоїд кольхіцин, який паралізує в людини й тварини цілу нервову систему.

Перша поміч при отруєнні така, як при отруєнні дурманом.

7. Приспир Багриголовок (споринь, бабачий зуб, ріжок в житі, омил лок, намеледь — *Claviceps purpurea*, *Secale* *cornutum*)

Виростає з колосків жита, головню у мокрі роки. Подібний до чорнявого або багряно-червонявого ріжка. В середині слабо зарожівлий. Має в собі альколоїди ерготинін, ерготоксин, ерготамін і трійливі аміни тирамін і нелетиліамін, які можуть спричинити отруєння, а навіть і смерть.

Перша поміч при отруєнні така, як при отруєнні попередніми рослинами.

Поазбучний список недуг

з поданням рослин, які при тих недугах
помагають.

Ангіна : гірчиця, слиз лісовий, шалвія.

Англійська хвороба : гл. рахітис.

Апетит — *брак* : дягиль, полин, румянець,
стокривця.

Апоплексія : арніка.

Артеріосклероза гл. звапніння артерій.

Астма : акація, підбіль, хрестовий корінь,
щемелина.

Безсонність : бузина, одолян.

Бігушка : афина, бабка, дрясень, липа, перс-
тач, полин, свічурник, тернина, шалвія.

Білотеча : дуб, перстач.

Біль голови : бабка, бузина, гірчиця, мятка.

— **зубів** гл. зуби

— **очей** гл. очі

— **ух** гл. уха.

Блідниця : бабка, полин, свіручник, татарське
зілля.

Блювання : гл. вимети.

Болячки : бабка, бузина, центурія.

Болячки гнійні : дуб.

— *застарілі* : дрясен.

— *затверді* : шавій, румянець.

— *на шиї стверді* : дуб.

— *приспішене материзування* : годдовля лікар-
ська, слиз лісовий.

Бородавки : росичка круглолиста.

Веснянки — *на лиці* : росичка круглолиста,
береза.

Викидя шкірні : гл. шкірні викиди.

Висипка : гл. шкірні викиди.

Вимети : афина, мятка, полин, румянець.

Випріння : фіялка трибарвна.

Відлежання : дуб.

Відмороження : дуб.

Водна пухлина : береза, бузина, бібник, крушина, калиточник, липа, омела, перстач, полин, розмарин, татарське зілля, хвощ, хрестовий корінь, хрін, ялівець.

Вола — на шиї; дуб.

Волосся — масне: материнка.

— *плекання* : румянець.

— *ріст* : береза.

Гарячка : омела, тернина, центурія.

Гемороїди : бабка, береза, дуб, крушина, хвощ, кривавник.

Гертника : гл. туберкульоза.

Гіпохондрія : дягиль, одолян, хрестовий корінь.

Гістерія : дягиль, кривавник, одолян, розмарин.

Глистя : береза, крушина, омела, папороть, полин, свічурник, центурія, стокрівця.

Гниття уст : гл. уста.

— *ясен* : гл. скорбут.

Горло — *давлення в гортанці* : одолян.

— *зафлегмлення гортла* : шалвія.

— *запалення гортла* : гордівля, шалвія.

— *катар* : афина.

Гостець : гл. ревматизм.

Грудні недуги : гордівля, материнка, підбіль, липа, медунка, щемелина, ялівець, дягиль, гірчиця, хрестовий корінь, хрін, арніка, калиточник, шалвія, дуб.

Губи — *потріскані* : васильок.

Гіхт : гл. подагра.

Давлячка : гл. дифтерія.

Дизентерія : гл. червінка.

Дике м'ясо : афина.

Дифтерія : гірчиця, шалвія.

Душний кашел: гл. кашель.

Епілепсія: липа, одолян, омела, перстач, розмарин.

Жах — мимовільне озорнення: чистець, одолян.

Жовтачка: полин, хрестовий корінь, центурія, бібник трилистник.

Жовчеві камінці: стокрівця, хрестовий корінь, гл. печінки.

Жолудок — болі: довжник, калиточник, мята, перстач.

боляки в жолудку: дрясен, хрестовий корінь, вітри: мятка, румянець.

затвердження: бібник, крушина, мятка, фіялка трибарвна.

зафлегмлення: бабка.

здуття: арніка, бібник, кривавник, петрушка, центурія.

для зміцнення його: тернина, центурія, шалвія, катар: хрестовий корінь.

корчі: акація, афіна, дрясень, липа, арніка.

млоєння: одолян.

ослаблення: полин.

недомогання: бібник, дягиль, свічурник, татарське зілля, хвощ, ялівець.

поліпшення соків: щавій.

перестудження: татарське зілля.

розвільнення: бузина, гордівля, кривавник, пядич, румянець, тернина.

тишення: стокрівця, одолян.

травлення підпомагають: кривавник, петрушка, свічурник, хрестовий корінь, центурія, полин.

управильнює: бузина.

Завороти голови: гірчиця, крушина, одолян.

Задавка: гл. дифтерія.

Задума, задумчивість: гл. мелянхолія.

Задуха: одолян, румянець, ялівець.

Згага — печення; полин, центурія.

Заживаючі органи чистить; бузина.

Запалення — летенів; гл. легені.

юрла; гл. горло.

мікдалків; гл. мікдалки.

окістної; шалвія.

погрудниці; гірчиця,

очей: гл. очі.

слизниці (грудної, шийної, черевної): сліз лісовий.

ух; гл. уха.

ясен; гл. ясна.

Застановлення крові: гл. кров.

Зафлегмлення грудей: бабка, дягиль, дрясен, підбіль, стокривця, щемелина.

Зважіння артерій: росичка круглолиста, омела.

Звиження: арніка, полин.

Змякнення ясен: гл. ясна.

Зомління: гл. Омління.

Зуби — біль; бабка, гірчиця, румянок.

як діти дістають; кривавник.

Капанка: перстач, гордівля лікарська.

Катар — юрла; гл. горло.

жрудий застарілий: бабка бзина, кривавник.

дишиць: гордівля лікарська.

кишок: гл. кишки.

носа: гл. ніс,

жолудка: гл. (жолудок) шлунок.

Кашель: бабка, бузина, васильок, липа, підбіль.

душиний; румянок.

сухий: хрестовий корінь, бузина, липа.

Кишки -- болі: калиточник, мятка, перстач.

болячки в кишках; дрясен.

зафлегмлення ; татарське зілля.

катар ; румянець.

кольки, спричинені ілистами : одолян.

корчі : дрясен, одолян, слиз лісовий, хрін.

недомогання ; дягиль.

Комлюш : росичка.

Короста : береза, крушина, шавій.

Корчі — *жолудка ; гл. шлунок.*

кишок ; гл. кишки.

маточні ; гл. маточні корчі.

серця ; гл. серце.

Криваве мочення : гл. мочення.

Кривавий столець : гл. червінка.

Кривавлення — *з легенів ; гл. легені.*

з носа ; гл. ніс.

з ран ; дуб.

з ясен ; гл. ясна.

Кров — *велике тиснення ; одолян, омела.*

плювання кровю ; бабка, дрясен, калиточник,

кривавник, перстач.

наплив до голови ; румянець, стокривця.

прискорення обігу ; арніка, омела.

чистить ; дягиль, кришина.

виділювання сечі ; кривавник, медунка, бузина,

полин, фіялка триб.

Кровотеча — *здержання ; дуб, калиточник, тернина.*

Кропивка : афина.

Легені — *запалення ; арніка, гірчиця, хрестовий корінь, хрін.*

зафлегмлення ; дягиль, липа.

кривавлення ; калиточник, щемелина.

туберкульоза ; гордівля лікарська, дуб, підбіль, слиз лісовий, шалвія, щемелина лікарська.

Лишай : афина, шавій.

роплячі ; бабка, дрясен.

Луска в голові: материнка.

Люес: перстач.

Малярія: гл. трясучка.

Малокровність: гл. недокровність.

Маточні корчі: одолян.

Мелянхолія: хрестовий корінь.

Менструація — *болюча:* материнка, румянець.

задержана: розмарин, хрін, акація.

за сильна: калиточник, кривавник, омела, хвош.

управляють: крушина, татарське зілля, центурія.

Мігрена: гл. біль голови.

Мікдалки — *запалення:* слиз лісовий, шалвія, свербиуз.

Мнимомертві: гл. оживлення.

Моч (сеч) — *вичищування:* сечі; хвош, арніка.

Мочевий міхур — *катар:* пядич.

ослаблення: афина, бабка, дрясен, калиточник, медунка біла, петрушка, хвош.

Мочевий пісок: свербиуз, хрестовий корінь.

Мочевий камінь: дрясен, дуб, петрушка, перстач, пядич, свербиуз.

Мочеві органи — *побудження до чинності:* береза, тернина, свербиуз, ятівець.

Мочення — *болюче:* береза.

викликання мочення: бұзина, береза, дуб, арніка, стокривця, хвош, фіялка.

криваве: щемелина.

в постелі: дуб, кривавник, стокривця.

Нагнітки: росичка.

Наплив крові до голови: гл. кроз.

Нарости: гл. шкірні.

Недокровність : бабка, медунка біла, кривавник.

Неприємний запах з уст : гл. уста.

Нерви — *слабі скріплення* : полин, хрін, арніка.

успокоєння : одолян, ялівець, чистець.

побудження до чинности : гірчиця, мятка.

Нервоза : стокривця.

Нирки — *недомогання* : бузина, дрясен, свербнуз, стокривця, тернина, хвоц, центурія, шалвія, щемелина, ялівець.

пісок : калиточник, кривавник, петрушка.

Ніс — *катар* : біжник, васильок, бузина, румянець.

кривавлення : дуб.

Оживлення мимо мертвих : гірчиця.

Омління : розмарин.

Опухлення : гордівля лікарська, полин.

Осоружність хороблива : гл. гіпохондрія.

Отлиість — *лік проти* : бузина.

Оход : гл. гемороїди.

Очі — *болі* : гірчиця.

запалення : афина, бабка, бузина, слиз лісовий.

запалення слиз. болони : довжник лікарський, румянець.

посилення зору : довжник лікарський.

Падавка : гл. епілесія.

Параліж — *кінчин* : хрін.

мозку : арніка, розмарин, гірчиця.

Пархи : крушина.

Перестуда : бузина, бібник, кривавник, липа.

Перевтома : арніка, бузина.

Печінки — *недомогання й недуги* : бабка, бібник, крушина, калиточник, кривавник, ялівець, полин, татарське зілля, центурія, шалвія.

Плями на лиці — *печіночні* : тернина.

Плювання кровю : гл. кров.

Подагра : стокрівця, татарське зілля, ялівець, береза.

Побиття : арніка, стокрівця.

Покріплючі купелі : материнка.

Попалення : бабка, бузина, дуб, липа.

Попарення : бузина, дуб, липа.

Потовчення : арніка, стокрівця, липа.

Потріскана шкіра : гл. шкіра.

Почення — **викликання** : бузина, фіялка трибарвна, арніка.

ніп (неприємний запах) : дуб, береза.

нічне (хоробливе) : шалвія.

Почил : гл. нирки.

Пранці : гл. люес.

Прищі шкірні : гл. шкірні.

Пропасниця : гл. трясучка.

Пухирі : гл. шкірні,

Рак : липа, татарське зілля, хвощ.

Рани — **свіжі** : арніка, калиточник, кривавник, хрін.

старі (гниючі) : афина, дрясен, дуб, кривавник, липа, свіручник, татарське зілля, хвощ, шалвія.

отворені : підбіль.

скоре юєння : арніка, дуб, мятка, перстач, центурія.

Ракітіс : дуб, материнка, татарське зілля.

Ревматизм : арніка, береза, кривавник, пядич, фіялка трибарвана, хрін, татар. зілля.

успокоює болі : липа, материнка, румянець.

Різушка : гл. капанка.

Рожа : бузина, підбіль.

Сеч : гл. моч.

Сверблячка : гл. короста.

Селезішка — *хороби* : крушина.

Серце — *биття* : мятка, одоляя.

корчі ; кривавник.

недухи ; калиточник, омела, розмарин, чистець, ялівець.

оживлення рухів ; гірчиця, липа, хрін.

Синяки — *від побиття ; арніка.*

Солітер : папороть.

Стовчення : гл, потовчення.

Страх — *мимовільне охоплення ; гл. жах.*

Сухий кашель : гл. кашель.

Сухоти : гл. туберкульоза.

Тиснення крові : гл. кров.

Травлення : гл. жолудок.

Трясучка : бібник, калиточник, кривавник, перстач, татарське зілля.

Туберкульоза легенів : гл. легені.

Туберкульоза костей : татарське зілля.

Угри — *на лиці ; фіялка трибарвна.*

Укушення — *іадиною ; хрестовий корінь. їдкими комахами (бджоли, оси, шершені й ін.): бабка, хрестовий корінь.*

Умління : гл. омління.

Уста — *иниття ; хрестоцвіт, шалвія, афина. неприємний запах ; мятка, ялівець.*

Уха — *біль ; бабка, бузина, гірчиця, гордівля лікарська.*

запалення ; васильок, слиз лісовий.

Хрипка : бузина, гірчиця.

Ціп'як ; гл. солітер.

Цукриця, цукрова недуга ; афина, перстач.

Червінка ; афина, гордівля лікарська, дрясен, тернина.

Череве — *запалення черевної оболони ; арніка.*

Чирани ; лоса.

Чорний машел; гл. коклюш.

Шия — *недухи*; липа, тернина,

Шкіра — *потріскана*; рум'янець.

Шкірні — *викиди і висипки*; полин, фіялка
трибарвна, центурія, липа, бібник, дягиль, крушина,
хвощ.

нарости; перстач.

прищі; фіялка трибарвна. чистець.

пухирі; перстач, татарське зілля.

струпи; фіялка трибарвна.

Шкрофули; омела, татарське зілля, фіялка.

Ясна — *запалення*; афина, васильок.

змякнення; хрестовий корінь.

кривавлення; шалвія.

скріплення; хрестоцвіт.

Покажчик рoстин, назoв, поміщених у книжці.

(Цифра побіч означає сторінку в книжці, + значить,
що рoстина отруйна.

Аір: гл. татарське зілля	15	Гечі-печі: гл. свербиуз	41
Акація	18	Гірчиця біла	23
Альтей: гл. гордовля		Глистник: гл. папороть	36
лікарська	25	Глушець: гл. чистець	
Ангеліка: гл. дягиль	28	рожевий	50
Афина	19	Глуха жалива: гл.	
Бабка довголиста	20	медунка біла	33
Барвінок	21	Гончар: гл. пядич	39
Бенедиктина: гл. хресто-		Гордовля лікарська	25
вий корінь	48	Гусяча трава: гл. дрясен	25
Береза	21	Деревій: гл. кривавник	30
Бібник трилистник	22	Дербанки: гл. свербиуз	41
Біла сашина: гл. татар-		Дерес: гл. дрясен	26
ське зілля	45	Дика рожа: гл.	
Білі листки: гл. підбіль	38	свербиуз	41
Білоніг: гл. перстач	36	Дзенгиль: гл. дягиль	28
Божа кровця: гл. сто-		Довжник лікарський	25
крівця	44	Дорожник: гл. бабка	
Бождеревок	49	довголиста	20
Братчики: гл. фіялка		Дрясен	26
трибарвна	46	Дуб	27
Бузина: гл. бузина		Дудошник: гл. дягиль	28
чорна	21	+ дурман	57
Валеріянка: гл. одолян		Дягиль	28
лікарський	34	Жабячі огірочки: гл.	
Васильок	23	бібник трилистник	22
Вовча ягода	55	Звадник: гл. пядич	39
+ Вовчинець	56	Золотник: гл. перстач	36
Гавяр: гл. татарське		Іванок провірник:	
зілля	45	гл. стокривця	44
Гайзуб, гл. васильок	23	Ір: гл. татарське зілля	45

Калиточник	29	Осінка: гл. довжник	25
Каміля: гл. румянець	40	Осотий: гл. хрестовий	
Кашка: гл. кривавник	30	корінь	48
Квасок: гл. щавій	52	Очанка: гл. довжник	25
Козелок: гл. одолян		Падиволос: гл. хвощ	47
лікарський	34	Папороть	36
Колотняк: гл. пядич	39	Пелешник: гл. пядич	39
Кривавник	30	Перстач білочник	36
Крушина	31	Петрушка	37
Крячка: гл. кривавник	30	Пилочник: гл. пядич	39
Курятник: гл. дрясен	26	Підбіль	38
Куряча трава дрясен	26	+ Пізноцвіт осінний	58
Липа дрібнолиста	31	Подорожник: гл.	
Лускавець: гл. хвощ	47	дрясен	26
Марян: гл. одолян		Полин	38
лікарський	34	Поясник: гл. пядич	39
Материдушка: гл.		Припутник: гл. бабка	
материнка	32	довголиста	20
Материнка	32	+ Приспор	
Медунка біла	33	багриголовок	59
Митник: гл. пядич	39	Провірник: гл.	
Можевельник: гл.		стокрівця	44
ялівець	33	Пядики: гл. пядок	39
Мурашівник: гл. кри-		Пряська: гл. хвощ	47
вавник	30	Пядич	39
Мятка перечна	33	Рожа польова: гл.	
Мята: гл. мятка		свербиуз	41
перечна	33	Розмарин: розмайрин	39
Надошник, натошник:		Романок: гл. румянець	40
гл. мятка	33	Росичка круглолиста	40
+ Наперстник		Румянець	40
червений	57	Румянок: гл. румянець	40
+ Німиця чорна	58	Саклах крух: гл.	
Одолян лікарський	34	крушина	31
Омела біла	35	Саш: гл. татарське	
Омела жовта	35	зілля	45
Опоясник: гл. пядич	39	Сварник: гл. пядич	39

Свербиуз	41	Трясилупки: гл. кали-	
Світлик: гл. довжник	25	точник	29
Свічурник жовтий	42	Фіялка трибарвна	46
Свічурник багрянний	42	Хвощ	47
Святоіванське зілля:		Хрестовий корінь	48
гл. стокрівця	44	Хрестоцвіт лікарський	48
Серпник гл. кривавник	50	Хрін	49
Сердечник гл. чистець	50	Центорія (центурія)	50
Сестрички: гл. фіялка		Цетки: гл. гордовля	
трибарвна	46	лікарська	23
Сиротки: гл. фіялка		Чабрик; чабрешь,	
трибарвна	46	гл. материнка	32
Скусівник: гл. арніка	18	Чистець	50
Слиз лісовий	43	Чортове зілля: гл.	
Слизник: гл. гордовля		одолян лікарський	34
лікарська	23	Чорниця: гл. афина	19
Скрип, скрипій:		Шалвія лікарська	51
гл. хвощ	47	Шувар: гл. татарське	
Сосонка: гл. хвощ	47	зілля	45
Спориш: гл. дрясен	26	Щава: гл. щавій	52
Стокрівця	44	Щавій	52
Татарське зілля	45	Щемелина лікарська	53
Терен: гл. тернина	46	Язички гл. бабка	
Терки, терпки, гл.		довголиста	20
тернина	46	Ялівець звичайний	53
Тернина	46	Яфина: гл. афина	19
Тіничка: гл. хвощ	47		

Покажчик рoстин

за латинськими назвами

(+ -ком означені отруйні рослини).

Acacia vera	18	matricaria chamomilla	40
acorus calamus	45	mentha piperita	33
achillea millefolium	30	menyanthes trifoliata	22
althea officinalis	25	Ocimum basilicum	23
archangelica officinalis	28	Petroselinum sativum	37
armoraia rusticana	49	plantago lanceolata	20
arnica montana	18	plantago major	20
artemisia absinthium	38	polyngoum aviculare	26
aspidium filix mas	36	potentilla anserina	36
+ atropa belladonna	55	prunus spinosa	46
Betula alba	21	pulmonaria officinalis	53
Capsella bursa pastoris	29	Quercus pedunculata	27
+ claviceps purpurea	59	Rhamnus irangula	31
cnicus benedictus	48	rosa canina	41
cochlearia officinalis	48	rosmarinus officinalis	49
+ colchicum autumnale	58	rumex acetosa	52
+ Daphne mezereum	56	Salvia officinalis	51
+ datura stramonium	57	sambucus nigra	21
+ digitalis purpurea	57	+ secale cereale, viz.	
drosera rotundifolia	40	Chaviceps purpurea	59
Equisetum arvense	47	sinapis alba	25
erythraea centaurium	50	sinapis nigra	23
enphrasia officinalis	25	Thymus serpyllum	32
Gentiana lutea	42	Tussilago farfara	38
Hypericum perforatum	44	Tilia parvifolia	31
+ hyoscyamus niger	58	Tilia grandifolia	31
Juniperus communis	53	Vaccinium myrtillus	32
Lamium album	33	valeriana officinalis	34
leonurus cardiaca	50	vinca minor	21
loranthus europaeus	35	viola tricolor	46
lycopodium clavatum	39	viscum album	35
Malva silvestris	43		

До уваги читача.

Бажали ми цю корисну й кожному потрібну книжку видати якнайкраще. Не пошкодували для того ні праці, ні коштів. На жаль не з вини автора книги й не з вини видавця, а через недогляд корректора сталася одна не мила хиба. Хоч вона й не порушила змісту книги, навіть може для читача буде непомітною, але ми мусимо її тут зазначити. Хиба ця полягає в тому, що в деяких заголовках друге слово надруковано з великої букви. Ті назви подаємо тут, як вони надруковані (вліво), і як мали б бути надруковані (вправо.)

<i>Надруковано</i>	<i>Мало б бути</i>
ст. 21 Бузина Чорна	Бузина чорна
„ 33 Медунка Біла	Медунка біла
„ 33 Мятка Перечна	Мятка перечна
„ 34 Ололян Лікарський	Ололян лікарський
„ 36 Перстач Білочник	Перстач білочник
„ 40 Росичка круглолиста	Росичка круглолиста
„ 43 Слиз Лісовий	Слиз лісовий
„ 45 Татарське Зілля	Татарське зілля
„ 46 Фіялка Трибарвна	Фіялка трибарвна
„ 48 Хрестовий Корінь	Хрестовий корінь
„ 49 Хрестоцвіт Лікарський	Хрестоцвіт лікарський
„ 51 Шалвія Лікарська	Шалвія лікарська
„ 53 Щемелинь Лікарський	Щемелин лікарський
„ 53 Ялівець Звичайний	Ялівець звичайний
„ 57 Наперстник Червоний	Наперстник червоний
„ 58 Німиця Чорна	Німиця чорна
„ 58 Пізноцвіт Осінній	Пізноцвіт осінній
„ 59 Приспір Багриголовок	Приспір багриголовок

1.

ГРЕЧКА ЛІКУЄ

Гречка — посівна — завдяки багатому вмісту рутину, близького до вітаміну Р — широко застосовується в народній медицині при гіпертонічній хворобі, атеросклерозі, а також для зменшення ламкості судин серцевого м'яза, при скарлатині, променевій хворобі, бронхітах тощо.

У домашніх умовах застосовується у вигляді чаю. На склянку окропу беруть столову ложку подрібненого суцвіття гречки, настоюють 15 — 20 хвилин до приймання їжі.

Завдяки великому вмісту білків, крохмалю, вітамінів В₁ і В₂, мікроелементів фосфору, кальцію, заліза, яблучної та цитринової кислот крупа і борошно з гречки — дієтичний і поживний засіб для організму людини.

Ось тому гречка служить людям як і лікарська рослина.

ЛІКИ

НАЙКРАЩА АПТЕЧКА ВДОМА!

А тепер вводимо щось нове, а це — **ЛІЧНИЧІ ЗЕЛА**, запас яких маємо лише на пару десятків пачок, а більші можливості їх одержати, будемо мати аж на наступний рік, як будемо здорові. Тому хочемо запропонувати тим, що потребують такі зела:

1. **СТІКРОВІЦЯ** (*Hypericum Perforatum*). Божа кровця, Іваник. Прозірник, Діравчик, Кров св. Івана Бождеревок. Д-р Юрій Липа в своїй книжці „Ліки під ногами” так пише: ... це є найважливіша лічнича рослина”. Помагає ... Міцний напар, як міцний чай — пити столову ложку по кожній їжі — дуже помагає у нервових хворобах кишок і шлунку. Особливо добре впливає у хронічних хворобах грубої кишки. Крім того, зміцнює загально ВВЕСЬ організм”. А знову проф. М. Велигорського у своїй праці „Наші лічничі рослини”, пише про цю рослину так: „... Це добрий засіб проти жовчевих камінців, проти хвороби нирок і тиснення в шлунку (подагри). Успокоює нервовий біль голови. Сприяє апетит; усуває флегму з грудей; помагає проти напливу крові до голови, проти нервози й дизентерії та діє як проти глістів! Є також мочегонним ліком (помагає дітям проти мочення вночі) ...”, стор. 44. Можна вживати, як чай (легкий) і пити не більше 1-2 склянки не на раз, але потрохи, найраніше тоді, як ідемо спати ніч. Ми набули цю чудову рослину і, як хто бажає її в нас купити — просимо вислати негайно \$ 1.50 за пачку, яку вишлемо тому, хто скоріше її замовить, бо цієї рослини багато не маємо. Цю рослину треба так приготувати, як чай: значить, кинути в кип'яток трохи цього квіту (разом з білом) та наставити 20 хвилин, щоб натягнуло. Якщо хтось хоче пити саму есенцію (як каже д-р Липа), тоді треба дати менше води, а більше зілля, наставити, щоб добре натягнуло. Смак заміняє! Можна дати цукор чи мід але можна пити й самий чай!
2. **КРИВАВНИК** (*Achillea millefolium*). Деревій. Крячка, Мурашник — це такі назви популярні. Випар-чай із цієї рослини, гідно з цитованою вже книжкою М. Велигорського і д-ра Юрія Липи — помагає ... при травленні, зафлегмленні грудей, при катарі легенів і гемороїдальній кривавенні, при гістерії, при трясачці й при корчах серця та ін. Жінкам помагає при надмірнім періоді ...” Приготовляти так, як чай, значить, запарювати в кип'ятку і наставити, щоб натягнув. Смак мас гіркий. Також помагає тому, хто має здуття (гази). Старі слов'яни називали це зілля-лік „Даром Божим”. Пити після їди, не більше, як склянку денно. Це саме можна ще раз запарити й пити а не викидати відразу. Ціна за пачку — \$ 2.00. Нашій цай теж помагає, очищує і викиковує печинку й нирки. При замовленні шліть відразу належність!

“HOWERLA”

41 East 7th Street — NEW YORK 3, N. Y.

Tel.: GR 5-0193